

بررسی دیدگاه‌های دانشگاهیان دانشگاه علامه طباطبایی نسبت به عواملی که بر میزان و ارتقای بهره‌وری در تعاونی مصرف دانشگاه نقش دارند.

حسینعلی شیرزادی[✱]

تاریخ دریافت: ۸۱/۶/۲۴

تاریخ پذیرش: ۸۲/۲/۱۳

چکیده

تحولات عظیم و سرنوشت‌ساز پدیده انقلاب صنعتی در سده هجدهم به صورتی هم‌زمان با خود، آثار و پی‌آمدهایی مثبت و منفی به همراه آورد.

بنابر اصل مهم «نیاز مادر اختراع است» برای حفظ و استمرار دست‌آوردهای مثبت این رویداد شکوهمند و نیز در جهت درامان ماندن از گزند سهمگین این زُخداد عظیم تقریباً به صورتی هم‌زمان دو فرزند خلف و شایسته این انقلاب که اولی سازمان‌دهی و مدیریت علمی و دومی تعاون و تعاونی بود و هر دو ریشه در همکاری هدفمند دارند، تولد یافتند.

نزدیک به ۱۵۸ سال از تولد نخستین شرکت تعاونی رسمی یا علمی با نام «تعاونی مصرف پیشگامان منصف و عملگرای راجدیل» می‌گذرد؛ این بنگاه اجتماعی - اقتصادی برای نخستین بار بر اساس اصولی مدون با مرام‌نامه یا مانیفستی معین و به عبارت بهتر با اساس‌نامه‌ای مشخص سازمان‌دهی و سامان‌دهی گردیده است. طی این مدت بارها از سوی متولیان امور تعاونی تلاش‌هایی ارزشمند و آگاهانه در جهت تلفیق و ترکیب پویای این دو پدیده مهم (تعاونی رسمی و سازمان‌دهی مدیریت علمی) به عمل آمده که حاصل و نتیجه آن بهره‌مندی تعدادی از کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه از عملکرد نسبتاً مثبت این اقدام خردمندانه و هوشمندانه بوده است. لیکن در کشور عزیز ما ایران با وجود حمایت‌های قانونی که از بخش تعاونی به عمل آمده متأسفانه تعاونی‌ها از کارآمدی و موفقیت لازم بهره‌مند نبوده‌اند. در بررسی‌هایی که تاکنون در خصوص ناکارآمدی و عدم ثمربخشی یعنی عدم بهره‌وری تعاونی‌ها به عمل آمده است، دیدگاه‌ها و انگاره‌های بسیاری از صاحبان اندیشه و قلم و حتی صاحب‌نظران تعاونی و فن‌سالاران امر سازمان‌دهی و مدیریت حاکی از آن است که عدم بهره‌وری بهینه و مطلوب فعالیت‌های تعاونی‌های مختلف، به‌ویژه تعاونی‌های مصرف‌کنندگان، ریشه در ساختار وارداتی و مشکلات درون‌زا و برون‌زای آن‌ها دارد، به گونه‌ای که فرآیند این‌گونه تنگناها و مشکلات ساختاری از نهادینه کردن ارزش‌های تعاونی که خلاصه آن تلاش در جهت انسانی نمودن اقتصاد به جای اقتصادی نمودن انسان است، جلوگیری نموده و متأسفانه هنجارهای تعاونی نه تنها در میان اعضا بلکه حتی در میان ارکان اصلی تعاونی‌ها (هیئت مدیره و بازرسان) و مدیرعامل نیز نهادینه نگردیده است. در نتیجه این‌گونه نهادهای اجتماعی و اقتصادی از بهره‌وری لازم برخوردار نگردیده‌اند.

در مقاله مربوط به پژوهش پیش رو که از نوع تحقیقات کاربردی و به روش پیمایشی و نظرسنجی و با خصلتی توصیفی، تحلیلی و تبیینی و در سطح خرد انجام یافته است، تلاش گردید تا دیدگاه‌ها و آرای یکصد نفر گروه نمونه از اعضای جمعیت آماری عضو تعاونی مصرف دانشگاه که همگی دارای مشاغل و تحصیلات بالا و دانشگاهی بوده‌اند و در نتیجه واریانس دیدگاه‌های آن‌ها قاعدتاً اندک است و ضمناً با اندیشه تعاون بیش از سایر طبقات

اجتماعی آشنایی دارند در مورد عواملی که بر میزان و ارتقای بهره‌وری در تعاونی‌های مصرف نقش دارند، از آن جمله متغیرهای مستقلی مانند سطح تحصیلات، میزان آگاهی از ارزش‌های فرهنگ تعاونی، میزان کاردانی و مسئولیت‌پذیری، نحوه اطلاع‌رسانی، نحوه برخورد و تأیید صلاحیت ارکان اصلی تعاونی و نیز میزان مشارکت‌های اجتماعی - مالی و اقتصادی اعضا و سایر متغیرهای مستقل مورد بررسی، به دقت مورد تدقیق و کاوش علمی قرار گیرد. در بخش توصیفی مربوط به پرسش‌های تحقیق در خصوص متغیرهای مستقل، علاوه بر جداول توزیع فراوانی درصدی و تجمعی و مواردی نمودارها از معرف‌هایی مانند شاخص‌های مرکزی و پراکنندگی استفاده گردید تا با منطق اعداد و ارقام به توصیف و توجیه ویژگی‌های مورد نظر محقق دربارهٔ هریک از عواملی که بر میزان و ارتقای بهره‌وری نقش دارند پرداخته شود.

در بخش تحلیلی و تبیینی از مباحث آمار استنباطی جهت تعمیم نتایج حاصل از آزمون‌های آماری مربوط به نمونه علمی استفاده شده است. از معتبرترین آزمون‌های آماری که مورد استفاده قرار گرفت آزمون t و Z و آزمون کای دو (χ^2) برای جداول یک‌بُعدی و دو‌بُعدی مربوط به پرسش‌ها و فرضیات تحقیق را می‌توان نام برد.

از بررسی نهایی نتایج حاصل از پرسش‌ها و فرضیات تحقیق ملاحظه شد که فرضیات تحقیق با میزان اعتماد (۹۹٪) تأیید گردید.

واژه‌های کلیدی: تعاونی، مشارکت اجتماعی و اقتصادی، بهره‌وری (کارایی و ثمربخشی)، هنجارها و ارزش‌های فرهنگ تعاونی، تقویت بنیه مالی، مکتب ضابطه رقابتی، مکتب تعاونی مشترک‌المنافع (جمهوری تعاونی)، پاداش کارانه و مسئولیت‌پذیری.

مقدمه

انقلاب صنعتی در دهه‌های پایانی سدهٔ هجدهم تحولات و تغییرات عظیم و سرنوشت‌سازی در زمینه‌های اجتماعی و اقتصادی برای جوامع بشری به همراه آورد که پاره‌ای از آنها، به حق، زمینه‌های پیشرفت و شکوفایی و توسعه را فراهم نمود. ولی متأسفانه ظهور پدیدهٔ مذکور آثار سوء و شکننده‌ای نیز به‌ویژه برای توده‌های عظیم کارگران و کشاورزان به‌علت

پدیده ماشینیسم و استفاده از نیروی بخار به جای نیروهای انسانی در برداشت و بیکاری را که زمینه‌ساز همه‌گونه ناهنجاری‌ها و مشکلات اجتماعی و اقتصادی است، به صورتی غیرقابل کنترل در پی خود آورد.

انقلاب صنعتی عملاً به ظهور دو طبقه جدید یعنی یکی سرمایه‌داری کارخانه‌ای یا امپریالیسم کارخانه‌داری و دیگری کارگران تهی‌دست و بیکار منجر شد، به طوری که تقریباً تمامی درآمد و ثروت جامعه در تسلط و مالکیت گروه اندک کارخانه‌دار قرار گرفت؛ در مقابل توده‌های عظیم کارگران و کشاورزان و مهاجران به مراکز شهری یا از هرگونه درآمدی محروم شدند، یا درآمدشان حتی تکافوی یک وعده غذای روزانه خانواده را تأمین نمی‌نمود، این‌گونه بود که بنابر اصل «نیاز مادر اختراع است»، هر دو طبقه جدید - البته با تفاوت‌های معنی‌داری در اهدافشان در جست‌وجوی راه‌حلی برای بقا و ماندگاری در شرایط خاص جامعه برآمدند. طبقه قدرتمند و سرمایه‌دار برای حفظ و فزونی بر ثروت خود، زمینه تولد پدیده مهم سازمان‌دهی و مدیریت و بهره‌وری را با بهره‌گیری از دانش فن‌سالاران و نظریه‌پردازان سازمان‌دهی و مدیریت موجب گردید؛ درحالی‌که طبقه دوم با توجه به شرایط سخت و دشوار روزگار خود و به منظور درمان‌ماندن از گزند سهمگین طبقه حاکم، به شایستگی و به صورتی هوشمندانه و آگاهانه، تولد پدیده تعاون و تعاونی را راه نجات خود تشخیص داد و با استفاده از این اندیشه و آگاهی از ارزش‌ها و هنجارهای فرهنگ تعاونی، پس از تلاش‌های مستمر و صادقانه تعاونی را برگزید که حاصل تلاش آن‌ها منجر به افتتاح نخستین شرکت تعاونی مصرف پیشگامان منصف راچدیل (نهایندی، ۱۳۴۸: ۹) در ۲۴ اکتبر ۱۸۴۴ گردید. این شرکت تعاونی با ثبت اساسنامه، یعنی مانیفست و مرام‌نامه، تشکل اجتماعی و اقتصادی فعالیت خود را آغاز نمود.

امروزه در بررسی سیر تحول تاریخی هر دو پدیده سازمان‌دهی و مدیریت و تعاونی علمی به صورت شفاف و انکارناپذیر می‌توان به قرابت ذاتی این دو فرزند خلف انقلاب صنعتی پی برد و بر این باور و انگاره تأیید و تأکید کرد که راز بقای هر بنگاه اجتماعی یا اقتصادی از جمله شرکت‌های تعاونی که طبق قانون تجارت ایران هفتمین بنگاه تجارتي در طبقه‌بندی انواع

شرکت‌های تجارتي محسوب می‌شود، پس از مشارکت مؤثر اعضای آن‌ها توجه به امر سازمان‌دهی و مدیریت علمی آن‌هاست که حاصل و برآیند این چنین باوری بستر و زمینه ایجاد بهره‌وری و ارتقای آن را فراهم خواهد نمود.

تلاش ارکان اصلی تعاونی در زمینه نهادینه کردن فرهنگ تعاونی در میان اعضای و فرهنگ بهره‌وری و ارتقاء آن در تعاونی یعنی انتخاب راه صحیح به روش درست به منظور اداره این‌گونه بنگاه‌های اجتماعی و اقتصادی که به حق، در مقام مردمی‌ترین اهرم و ابزار توسعه پایدار و محور آن و نتیجه توسعه ماندگار است، موجبات رفع نیازهای مشترک اعضای تعاونی را که همان صاحبان واقعی تعاونی هستند، فراهم می‌آورد. در این مقاله پژوهشی پس از طرح مسئله و مراحل تحقیق در مرحله تنظیم چارچوب نظری تحقیق به اختصار در ابتدا به مبانی نظری اندیشه تعاون و تعاونی با توجه به نظریات و دیدگاه‌های تنی چند از متفکران و بنیان‌گذاران تعاونی مصرف و مکاتب تعاونی و سپس دیدگاه‌ها و تعاریفی چند از متفکران اقتصادی و فن‌سالاران امر سازمان‌دهی و مدیریت درباره بهره‌وری پرداخته خواهد شد.

چارچوب نظری

به منظور تجزیه و تحلیل علمی مقوله و موضوع مورد بررسی می‌توان به اختصار از نظریه‌ها، دیدگاه‌ها و تعاریف تنی چند از متفکران تعاونی مصرف و اندیشه‌گران و فن‌سالاران امر بهره‌وری بهره‌مند گردید که در مقاله مربوط به پژوهش حاضر به علت محدودیت صفحات فصلنامه، به اختصار به چند مورد به شرح زیر پرداخته می‌شود.

۱- نظریه پردازان مکتب تعاون مشترک‌المنافع نظام تعاونی (جمهوری تعاونی)
این مکتب فکری به بهبود وضع اقتصادی اعضای در چارچوب نظام اقتصادی موجود اکتفا نکرده، بلکه در صدد آن است که با توسعه تعاونی‌های مصرف ملاً روزی نظام تعاونی را جانشین نظام اقتصادی سرمایه‌داری نماید. براساس دیدگاه‌های طرفداران این مکتب، چون همه افراد بشر از کودکی تا سالخوردگی که قدرت کار کردن را از دست می‌دهند مصرف‌کننده‌اند،

بنابراین باید در حفظ منافع و تأمین اقتصادی مصرف‌کنندگان گام‌هایی برداشته شود. اگر زمانی برسد که مصرف‌کنندگان، خود تولیدکنندگان کالاها و خدمات مورد نیاز خود باشند، با هماهنگی بین تولید و مصرف، دیگر نیازی به عوامل واسطه نخواهد بود و قدرت خرید مصرف‌کنندگان افزایش خواهد یافت. چنین فرضیه و عقیده‌ای در آغاز توسط افرادی مثل رابرت آون، هانری سن‌سیمون، شارل فوریه، لویی بلان، شارل ژید، و فردینا راسل و در ادامه توسط گروهی دیگر از نظریه‌پردازان تعاونی مصرف مانند برنارد لاورن و دکتر ویلیام کینگ ارائه گردیده است. ضمناً مکتب اقتصادی نیم (Nime) که بنیان‌گذار آن شارل ژید فرانسوی، است، طرفدار شرکت‌های تعاونی مصرف است و سازوکار اعمال حاکمیت مصرف‌کنندگان بر سرنوشت خود یا نظام تعاون جامعه مشترک‌المنافع تعاونی را در طرح سه مرحله‌ای پیشنهادی شارل ژید به شرح زیر ارائه نموده است:

مرحله اول: در ابتدا باید به ایجاد تعاونی‌های مصرف محلی اقدام نمود و سپس به تدریج با تمرکز بهینه فعالیت‌های اجتماعی، اقتصادی، مالی و مدیریتی به ایجاد اتحادیه‌های تعاونی با شعاع عمل بسیار وسیع پرداخت تا از این طریق توانایی لازم به منظور رقابت با سایر بخش‌های اقتصادی، به ویژه بخش سرمایه‌داری فراهم شود.

مرحله دوم: با استفاده از سرمایه‌های جمع‌آوری شده و ذخایر حاصله به تأسیس کارخانه‌های تولیدی با مالکیت و مدیریت تعاونی‌های عضو اتحادیه تعاونی مصرف مبادرت نمود تا مصرف‌کننده عملاً خود، تولیدکننده باشد و به عبارت دیگر دست واسطه‌ها که در فلسفه وجودی آن‌ها جای تردید است، کوتاه گردد.

مرحله سوم: در این مرحله که مرحله نهایی نام گرفته است، به نظر ژید تعاونی‌ها دیر یا زود باید به دنبال تهیه زمین برای کشت و تولید مواد مورد نیاز مصرف‌کنندگان و مواد اولیه مورد نیاز کارخانه‌های تعاونی باشد. در نتیجه فرآیند عملکرد سه مرحله مذکور، امکان اعمال حاکمیت مصرف‌کنندگان فراهم خواهد شد. به عبارت بهتر عملاً تعاونی‌ها به سلاح رقیب مسلح خواهند شد (شیرزادی، ۱۳۸۰: ۸۴)

۲- مکتب ضابطه رقابتی یا مکتب اصلاح طلبان (رفورمیست‌ها)

طرفداران این مکتب از جمله هرمان شولتسه دلش و پلونکت ژرژ فوکه بر این اندیشه تأکید می‌نمایند که تعاونی‌ها بدون این که ساختار کلی اقتصادی را تغییر دهند، می‌توانند فعال باشند. و هدف‌های مختلفی را دنبال نمایند، زیرا شرکت تعاونی یک مجمع اختیاری است که از واحدهای مستقل اقتصادی مانند کشاورزان و پیشه‌وران و خانواده‌های مصرف‌کننده به صورت یک سازمان بازرگانی با سرمایه‌ای که خود فراهم می‌آورند، تشکیل می‌شود. این‌گونه تعاونی‌ها بدون این که به استقلال مالی و اقتصادی خانواده‌های عضو لطمه وارد آورند با تهیه وسایل مورد نیاز حرفه‌ای به زندگی آن‌ها در حفظ منافعیشان و به دست آوردن امکانات مربوط به رعایت برای ادامه حیات، آن‌ها را یاری می‌کنند. به طور خلاصه، طرفداران این مکتب بر این عقیده‌اند که تعاون برای دگرگونی نظام اقتصادی نیست، بلکه شیوه‌ای است که از طریق آن می‌توان از مفاسد اجتماعی کاست و از ایجاد انحصارات توسط مؤسسات سرمایه‌داری جلوگیری کرد و به تولیدکنندگان خرده‌پا و بازرگانان کم‌درآمد کمک کرد. این گروه از نظریه‌پردازان عملاً از اصل مهم موازنه اقتصادی طرفداری می‌کنند و بر این باورند که هرگاه هر یک از بخش‌های دولتی، خصوصی و حتی تعاونی به صورت کاذب تسلط اقتصادی بر دیگر بخش‌ها به دست آورد، لازم است بخش‌های دیگر وارد بازار مبادلات گردند تا از طریق تولید کالایی که انحصار آن در اختیار بخش مربوطه است، تسلط این بخش را از بین ببرند. ژرژ فوکه معتقد است که شکل‌های سرمایه‌داری اقتصاد نه تنها اشکال غیرسرمایه‌داری پیشین را از بین نبردند بلکه مانع پیدایی شکل‌های جدید غیرسرمایه‌داری نیز نگردیدند. به علاوه هرگز نمونه‌ای از جامعه‌ای هر چند کم‌رشد وجود نداشته و ندارد که در آن فقط یکی از اشکال نظامات اقتصادی که اقتصاددانان در نظریه‌های مختلف نظامات اقتصادی مانند نظام کاپیتالیستی، سوسیالیستی و تعاونی ارائه نموده‌اند، دیده نشده است که به تنهایی کل اقتصاد را در اختیار گیرد؛ به عبارت دیگر، امکان ندارد که نظام مربوطه کاملاً سرمایه‌داری یا دولتی یا تعاونی باشد بلکه اغلب از ترکیبی از نظامات مذکور استفاده نموده‌اند (شیرزادی، ۱۳۸۰: ۸۴).

مروری بر دیدگاه‌ها و نظریات اندیشه‌گران و سازمان‌های بین‌المللی در خصوص بهره‌وری و تعاریفی چند از واژه بهره‌وری

واژه بهره‌وری (productivity) نخستین بار توسط دکتر فرانسواکنه فرانسوی، اقتصاددان و پدر مکتب فیزوکراسی در سال ۱۷۶۶ مورد استفاده قرار گرفت و در سال ۱۸۳۳ معادل قدرت تولید تعریف گردید.

در اوایل سده بیستم، اقتصاددانان مفهوم بهره‌وری را تکامل بخشیدند و در سال ۱۹۱۱ افتایون این مفهوم را رابطه‌ای بین حجم تولید یا خدماتی که در مدت معینی به دست می‌آید و حجم کل عواملی که در جریان تولید یا خدمات مربوطه به مصرف می‌رسد، تعریف کرد و پس از آن بود که کوشش‌های اقتصادی انسان همواره معطوف بر آن گردید که حداکثر نتیجه را از فعالیت اقتصادی از حداقل تلاش‌ها و امکانات به دست آورد و در حقیقت، اشتیاق و انگیزه وصول به بهره‌وری را افزون‌تر نماید، زیرا عامل اصلی دوام و موفقیت مستمر هر نهاد اجتماعی و اقتصادی را در آن می‌دید (همیار، ۱۳۷۹: ۴۲-۴۳)

تعاریفی چند از بهره‌وری

- بهره‌وری به مفهوم نسبت ستانده‌ها به نهاده‌ها یا نسبت خروجی به ورودی است یعنی:

$$p = \frac{\text{Outputs}}{\text{Inputs}} = \frac{\text{خروجی}}{\text{ورودی}}$$

- اشتاینر: بهره‌وری معیار عملکرد یا قدرت توان موجود در تولید کالا یا خدمت معینی

است.

- ماندل: بهره‌وری به مفهوم نسبت بین بازده تولید به واحد منابع مصرف شده است.

- آژانس بهره‌وری اروپا (EPA)^(۱): بهره‌وری به مفهوم درجه استفاده مؤثر از هریک از

عوامل تولید است.

- بهره‌وری در حقیقت تحقق دو عنصر اصلی در موفقیت ماندگار و مستمر سازمان است که

1- European Productivity (Agency) Association.

از دو مقوله مهم یعنی کارایی و ثمربخشی در فعالیتهای اجتماعی و اقتصادی تشکیل گردیده است.

- سازمان همکاری و توسعه اقتصادی (OECD)^(۱): بهره‌وری نسبت خروجی تولید به یکی از عوامل تولید است؛ به عبارت بهتر، بهره‌وری عبارت از نسبت میزان تولید یک محصول یا مجموعه‌ای از محصولات مشخص بر یک یا چند عامل مربوط به فرآیند تولید همان محصول است و شاخصی مؤثر و مفید از عواملی مانند کار، سرمایه، زمین، مواد اولیه، انرژی، اطلاعات یا کل عوامل مذکور را در تولید کالاها و خدمات به دست می‌دهد.

- سازمان بین‌المللی کار (ILO)^(۲): بهره‌وری رابطه بازده تولید با یکی از عوامل چهارگانه زمین، سرمایه، نیروی کار و مدیریت تولید است.

- بهره‌وری یعنی دانایی و خردمندی و تعاون و همکاری آگاهانه و مجذانه بین افراد و واحدهای سازمانی در جهت انجام دادن کار یا تولید کالا یا خدمات به روش‌ها و شیوه‌های صحیح و ثمربخش.

- سازمان بهره‌وردی ملی ایران (NIPO)^(۳): بهره‌وری یک فرهنگ است؛ نگرشی عقلانی به کار و زندگی است و هدف آن هوشمندانه‌تر کردن فعالیتهای اجتماعی و اقتصادی برای دست‌یابی به زندگی بهتر و متعالی است. (ماهنامه تعاون، ۱۳۸۰: ص ۴۶).

و بالاخره طبق تعریفی جدید و کامل‌تر بهره‌وری را کارایی به اضافه اثربخشی می‌دانند. پیتراگر دو واژه «کارایی» و «اثربخشی» را چنین تعریف کرده است: کارایی یعنی انجام دادن کارها به نحو شایسته یا مناسب، و اثربخشی یعنی انجام دادن کارهای شایسته یا مناسب (همیار، ۱۳۷۹: ۴۵).

باتوجه به تعاریف مذکور مشاهده می‌شود که بهره‌وری در گرو دانایی، آگاهی، خردمندی و

1- Organisation for European Cooperation and Development.

2- International Labour Organisation.

3- National Iran Productivity Organisation.

مسئولیت‌پذیری و همکاری صادقانه و مؤثر عناصر انسانی سازمان در رده‌های مختلف سازمانی و توسعه منابع انسانی کارآمد و سازمان‌دهی و مدیریت شایسته است. بنابراین به نظر می‌رسد که بین تعاون و بهره‌وری رابطه و همزادی و قرابت ذاتی و ساختاری وجود دارد که این امر مهم عامل اصلی دوام و استمرار موفقیت همه انواع سازمان‌ها و به‌ویژه تعاونی‌هاست. خلاصه آن‌که بهره‌وری:

الف - دیدگاهی هوشمندانه برای عقلایی‌کردن فعالیت‌هاست.

ب - عامل جلوگیری از فعالیت‌های بی‌بهره و مصرف نابجای امکانات است.

پ - فراهم نمودن محیطی دلپذیر در حدود امکانات است.

ت - همکاری و مشارکت آگاهانه و مسئولانه برای منابع مشترک است.

ث - در جایگاه خود در جامعه قرار گرفتن و استفاده بهینه از عمر و زندگی بهتر است.

ج - بهره‌گیری از مواهب طبیعی و هماهنگ نمودن کیفیت و کمیت تولید محصولات و خدمات است.

چ - معیار مناسبی جهت سنجش کارایی و ثمربخشی نهادها و نیروهای انسانی است (همیار، ۱۳۸۰: ۴۶).

طرح مسئله

همان‌گونه که توضیح داده شد، بهره‌وری یعنی $\frac{\text{استاندها}}{\text{نهادها}} = \frac{\text{Outputs}}{\text{Inputs}}$ و این یعنی انجام دادن کار درست به روش صحیح. در حقیقت بهره‌وری یک فرهنگ و یک نگرش عقلایی به کار و زندگی است و هدف آن هوشمندانه‌تر کردن فعالیت‌ها برای دستیابی به زندگی بهتر و متعالی است.

باتوجه به اهمیت موضوع بهره‌وری به‌عنوان معیار و ملاک ارزیابی فعالیت‌های کلیه بنگاه‌های اجتماعی و اقتصادی از جمله شرکت‌های تعاونی مصرف کنندگان و نیز باتوجه به اصل ۴۳ و ۴۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران که نظام اقتصادی را بر پایه سه بخش دولتی، تعاونی و خصوصی طراحی نموده است و جهت تحقق اهداف بخش تعاونی، قانون

بخش تعاونی در تاریخ ۱۳/۶/۷۰ به تصویب مجلس محترم شورای اسلامی رسیده و براساس این قانون در فصل یازدهم اهداف حمایتی، ارشادی، آموزشی و نظارتی به عهده وزارت تعاون واگذار شده و در نتیجه این وزارت متولی و سخنگوی بخش تعاونی در هیئت محترم دولت و جامعه گردیده است. انتظار می‌رفت با این همه توجهات قانونمند از تعاونی‌ها این‌گونه بنگاه‌های اجتماعی و اقتصادی سهم ارزنده‌ای در فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی و کاهش نارسایی‌ها و تنگناهای موجود ایفا نمایند، ولی متأسفانه تعاونی‌ها که در قانون تجارت، هفتمین بنگاه تجارتي نامیده می‌شوند به دلایلی چند از آن کمبود سرمایه، رقابت پنهان و حتی خصومت آشکار بخش سرمایه‌داری و مشکلات و چالش‌هایی که ناشی از سازمان‌دهی و مدیریت ناکارآمد آن‌ها بوده است تاکنون نتوانسته‌اند جایگاه واقعی و مناسب خود را به دست آورند و هنجارها و ارزش‌های فرهنگ تعاونی را که خلاصه و نتیجه آن کوشش در ارائه راه‌حل‌هایی به منظور انسانی کردن اقتصاد به جای اقتصادی کردن است، نهادینه نمایند.

به نظر نگارنده علت اساسی این نارسایی را می‌توان و باید در درجه اول در عدم آموزش صحیح و عملی فرهنگ تعاونی و در درجه دوم در ناکارآمدی که جنبه کمی و عدم ثمربخشی که جنبه کیفی دارد، جست‌وجو کرد که ترکیب پویای این دو مفهوم همان موضوع بهره‌وری است. در این پژوهش تلاش گردیده تا شناختی واقع‌بینانه و علمی به عمل آید تا عواملی که بر ارتقای بهره‌وری در تعاونی‌ها نقش دارند، شناسایی گردد تا از این طریق، به ارائه راه‌حل‌هایی عملی پرداخته شود تا موفقیت نسبی و ماندگار و پایدار تعاونی‌ها و در نتیجه نقش بخش تعاونی در این امر مهم به صورتی شفاف مشخص گردد.

الف) اهداف تحقیق

هدف اصلی در این پژوهش بررسی دیدگاه‌های آن گروه از اعضای تعاونی‌هاست که از نظر تحصیلات و طبقات اجتماعی و آگاهی از اندیشه تعاون و موضوع بهره‌وری، واریانس محدودی دارند و دیدگاه‌های آنان در مورد عواملی که بر ارتقای بهره‌وری در تعاونی‌های

مصرف مؤثرند و از نظر محقق از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند، مهم تلقی می‌گردد. اهداف دیگر عبارتند از:

۱- شناسایی تنگناهای موجود در انواع تعاونی‌های مصرف به‌طور عام و تعاونی مصرف کارکنان دانشگاه علامه طباطبایی به‌طور خاص در پیوند با موضوع بهره‌وری به‌منظور رفع تنگناهای مزبور.

۲- شناخت نسبی از نقش عواملی که موانعی بازدارنده و شکننده در جهت ارتقای بهره‌وری در این‌گونه بنگاه‌های اجتماعی و اقتصادی ایجاد می‌نمایند و ارائه راه‌حلی به‌منظور برطرف نمودن موانع مذکور در جهت ایجاد زمینه‌های لازم به‌منظور ارتقای بهره‌وری در تعاونی‌های مصرف،

۳- ارائه تدابیری عملی و مناسب در جهت سازمان‌دهی مناسب و مدیریت بهینه در تعاونی مصرف کارکنان دانشگاه علامه طباطبایی در جهت ارتقای بهره‌وری از طریق آموزش و ترویج فرهنگ تعاونی و بهره‌وری در حد امکان، و

۴- ایجاد انگیزه و جلب مشارکت اعضای تعاونی‌ها در زمینه‌های اجتماعی و اقتصادی با این انگاره و باور که راز بقای تعاونی‌ها در مشارکت آن‌ها نهفته است و مشارکت فعال و مؤثر آن‌ها زمینه‌ساز ارتقای بهره‌وری خواهد شد.

ب) ضرورت تحقیق:

باتوجه به آخرین آمار به‌دست‌آمده تعداد اعضای مورد بررسی (اعضای هیئت علمی، مدیران غیرعلمی و رؤسای ادارات و کارشناسان) در تعاونی مصرف دانشگاه ۴۱۰ نفر است که با احتساب ضریب ۴/۸ نفر برای هر خانواده به عدد ۲۰۰۰ نفر می‌رسیم و نیز هرگاه به ویژگی‌های این‌گونه تعاونی‌ها که اعضای مورد بررسی آن‌ها در طبقه کارشناسان و اعضای هیئت علمی و مدیران قرار دارند به‌دقت توجه نماییم، می‌توانیم نتیجه پژوهش را تا حدودی لااقل به کلیه اعضای مشابه مورد بررسی تعاونی‌های مصرف نزدیک به بیست دانشگاه مستقر در تهران بزرگ و خانواده‌های آن‌ها تعمیم دهیم که این یکی از ضرورت‌های اجرای این پژوهش

بوده است در نتیجه، زمینه‌های لازم جهت اجرای پژوهش‌های بعدی به منظور بررسی نقش و سهم تعیین‌کننده تعاونی‌های مصرف دانشگاه‌ها را در سبب هزینه خانوار آن‌ها کشف خواهیم کرد.

در ضمن، اصولاً موضوع کارایی و ثمردهی یا اثربخشی در بهره‌وری تعاونی‌ها امروزه اهمیت فوق‌العاده‌ای دارد که با اهداف اجتماعی و اقتصادی آن‌ها در ارتباط نزدیک است، این امر نیز ضرورت این‌گونه پژوهش‌ها را مشخص می‌نماید. همچنین سهم تعاونی‌های مصرف از تأمین هزینه‌های زندگی کارکنان دولت که بنابر گزارش مرکز آمار ایران تنها ۵/۲ درصد است و محدودیت نسبت مذکور در مقایسه با ارقام مشابه کشورهای پیشرفته که سطح بالایی از درآمد مردم لزوماً ضرورت داد و ستد با تعاونی‌های مصرف را افزایش می‌دهد، خود، گواه و شاهدهی صدیق بر این واقعیت است که باید به‌طور جدی به بررسی و تحقیق علمی پیرامون عوامل محدودکننده در ثمربخشی کارایی (بهره‌وری) تعاونی‌های مصرف بیش از پیش پرداخته شود؛ زیرا در کشورهای اروپایی، تعاونی‌های خرده‌فروشی متعلق به مصرف‌کنندگان سهم عمده‌ای از بازار خرده‌فروشی کالا را در دست دارند. این نسبت در سوئد ۵۰ درصد، در دانمارک بین ۳۰ تا ۳۵ درصد و در فنلاند و نروژ ۲۵ درصد است (ماهنامه تعاون، ش ۶۷، ۱۳۷۶: ۲۳).

نهیضت تعاونی مصرف با توجه جدی به موضوع مهم بهره‌وری و با بکارگیری ابزارهای گوناگون قادر است کیفیت اقتصادهای ملی را به نفع بخش‌های عظیم جمعیت بهبود بخشد. این مؤسسات توانسته‌اند در بعضی از کشورهای انحصارات را درهم بشکنند و بدین ترتیب قیمت‌ها را کاهش دهند و نظام تولید و توزیع را عادلانه سازند و رضایت مصرف‌کنندگان و کنترل تورم و جلوگیری از احتکار و گران‌فروشی را در پی داشته باشند.

پرسش‌ها و فرضیه‌های تحقیق

با توجه به این که در ایران تعاونی‌های مصرف کنندگان برابر قانون از حمایت‌های مالی، مالیاتی، ارشادی، آموزشی، نظارتی و نظایر آن برخوردارند و با در نظر گرفتن این واقعیت که

توسعه اجتماعی و اقتصادی پایدار در جهت تأمین رفاه اجتماعی همگانی که از اهداف بنیادین تعاونی‌هاست، در گرو و وابسته به منابع مالی لازم است و رشد و توسعه و پیشرفت تعاونی‌ها متأثر و در پیوند تنگاتنگ با کارآمدی همه ارکان اصلی تعاونی‌ها (مجمع عمومی، هیئت مدیره، بازرسان) و مدیرعامل و منابع انسانی که در زیرمجموعه آن‌هاست، قرار دارد و با نگرش به این واقعیت که تعاونی‌ها در مقام مردمی‌ترین اهرم و ابزار توسعه اجتماعی و اقتصادی و ضمناً نتیجه توسعه پایدار نیز هستند، متأسفانه این بخش مهم اقتصادی از وجود نیروهای انسانی کاردان و کارآمد معمولاً برخوردار نیست.

لذا پرسش‌ها و فرضیه‌های زیر در این پژوهش مورد بررسی علمی قرار می‌گیرند. ضمناً رابطه بین پرسش‌ها و فرضیات این پژوهش در چارچوب نظری این طرح به صورت نمودار نیز ارائه گردیده است.

پرسش‌های تحقیق

- ۱- آیا افزایش سرمایه اعضا، بر ارتقای بهره‌وری در تعاونی مؤثر است؟
- ۲- آیا اختصاص وام‌های دولتی با کارمزد محدود باعث توسعه فعالیت تعاونی می‌شود؟
- ۳- آیا افزایش سرمایه و تقویت بنیه مالی تعاونی در ارائه کالاهای متنوع‌تر مؤثر است؟
- ۴- آیا افزایش سرمایه و تقویت بنیه مالی تعاونی بر افزایش میزان فروش تعاونی‌ها نقش دارد؟
- ۵- آیا انواع حمایت‌های مالی دولت از تعاونی از قبیل واگذاری محل فروشگاه و پرداخت بخشی از هزینه‌های آن بر ارتقای بهره‌وری در تعاونی نقش دارد؟
- ۶- آیا افزایش سرمایه تعاونی در ارائه خدمات بهتر و کالاهایی با کیفیت مناسب‌تر نقش دارد؟
- ۷- آیا آگاهی هیئت مدیره، بازرسان، مدیرعامل و کارکنان شاغل در تعاونی از ارزش‌های فرهنگ تعاونی بر کارایی تعاونی مؤثر است؟
- ۸- آیا تأیید صلاحیت اخلاقی و فنی اعضای هیئت مدیره و بازرسان توسط وزارت تعاون

بر کارایی تعاونی نقش دارد؟

- ۹- آیا انتصاب مدیرعامل از طرف وزارت تعاون به جای انتخاب ایشان از سوی هیئت مدیره تعاونی بر اداره مطلوب و مناسب امور تعاونی نقش دارد؟
- ۱۰- آیا سطح تحصیلات اعضای هیئت مدیره، بازرسان، مدیرعامل و کارکنان شاغل در تعاونی بر کارایی و ارتقای بهره‌وری مؤثر است؟
- ۱۱- آیا سوابق تجربی اعضای هیئت مدیره، بازرسان مدیرعامل و کارکنان شاغل در تعاونی، بر ارتقای بهره‌وری نقش دارد؟
- ۱۲- آیا مسئولیت‌پذیری کارکنان دولت مأمور به خدمت در شرکت تعاونی بر ارتقای بهره‌وری مؤثر است؟
- ۱۳- آیا پرداخت پاداش کارانه در افزایش کارایی کارکنان تعاونی مؤثر است؟
- ۱۴- آیا گذراند دوره‌های آموزشی مربوط به امور تعاونی توسط اعضای هیئت مدیره، بازرسان، مدیرعامل و کارکنان شاغل در تعاونی بر کارایی آن‌ها مؤثر است؟
- ۱۵- آیا افزایش سالانه سود سهام اعضای تعاونی و توزیع آن بین آن‌ها، بر مشارکت مالی (خرید سهام) بیش‌تر اعضای مؤثر است؟
- ۱۶- آیا کاهش و حذف مقررات بوروکراتیک، بر رضایت خاطر و مشارکت اجتماعی اعضا در تعاونی مؤثر است؟
- ۱۷- آیا نحوه برخورد هیئت مدیره، بازرسان، مدیرعامل و کارکنان شاغل در تعاونی با اعضا در میزان مشارکت آن‌ها در امور تعاونی نقش دارد؟
- ۱۸- آیا ایجاد رابطه منطقی بین میزان سرمایه عضو با میزان کالاهایی که می‌تواند از تعاونی دریافت نماید بر مشارکت اقتصادی عضو مؤثر است؟
- ۱۹- آیا شرکت اعضای تعاونی در مجامع مختلف تعاونی بر مشارکت اجتماعی آن‌ها در امور تعاونی نقش دارد؟
- ۲۰- آیا اطلاع‌رسانی به‌موقع و مناسب در باره امور تعاونی بر مشارکت‌های اجتماعی و اقتصادی اعضا نقش دارد؟

بررسی زمینه‌های طراحی و سامان‌دهی فرضیه‌های تحقیق و ارائه فرضیه‌ها (الف) با توجه به اهمیت سرمایه در هریک از انواع بنگاه‌های تجاری، از جمله تعاونی‌های مصرف که با عنوان هفتمین بنگاه تجاری در قانون تجارت از آن نام برده شده است و کمبود سرمایه در تعاونی‌ها که به دلایلی چند از جمله محدودیت امکانات مالی اعضا، لحاظ نکردن اولویت‌هایی که تعاونی‌ها به موضوع سرمایه و توزیع سود می‌دهند و نیز نقش غیرفعال دولت‌ها در حمایت‌های مالی از تعاونی‌ها اغلب این شرکت‌ها با مشکل جدی روبه‌رو می‌شوند. لذا به نظر پژوهشگر، فرضیه اول با ترکیب شش پرسش نخست پرسشنامه، به صورت طیفی در پنج ارزش ترتیبی بسیار کم (۱) تا بسیار زیاد (۵) بشرح زیر ارائه گردیده است:

فرضیه اول: تقویت بنیه مالی شرکت از سوی اعضا و نهادهای مردمی و دولتی بر میزان و ارتقای بهره‌وری در تعاونی‌های مصرف مؤثر است.

(ب) با توجه به اهمیت و نقش خاصی که نیروهای انسانی کارآمد و آگاه در همه انواع سازمان‌ها و بنگاه‌های اجتماعی و اقتصادی دارند و نیز اهمیت ویژه‌ای که تعاونی‌ها به منابع انسانی به منزله محور توسعه اجتماعی و اقتصادی پایدار می‌دهند و همچنین توجه خاصی که تعاونی‌ها به رعایت اصول حاکم بر اداره خود و ارزش‌ها و هنجارهای فرهنگ تعاونی دارند که برآیند آن، زمینه تربیت نیروهای انسانی متعهد و معتقد و آگاه را فراهم خواهد نمود و نیز نگرشی هوشمندانه و خردمندانه که امروزه به موضوع مهم بهره‌وری و ارتقای آن گردیده است، لذا فرضیه دوم از ترکیب پویای هشت پرسش (پرسش‌های هفتم تا چهاردهم) به شرح زیر ارائه گردیده است:

فرضیه دوم: بکارگیری نیروهای آگاه و معتقد به فرهنگ تعاونی و کاردان شاغل در تعاونی‌ها بر ارتقای بهره‌وری مؤثر است.

(ج) با نگرش به اهمیت مشارکت فعالانه و مؤثر اعضا در فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی تعاونی‌ها که بنابر انگاره اغلب صاحب‌نظران و آرمان‌گرایان و فرهیختگان تعاون و تعاونی و اصولاً راز بقای تعاونی‌ها در مشارکت اعضای آن‌ها نهفته است و بر نقش نظارتی و حمایتی

اعضا در هدایت تعاونی در مسیر مورد نظر تأکید دارند، لذا فرضیه سوم از ترکیب شش پرسش آخر پرسشنامه (پرسش‌های پانزدهم تا بیستم) به شرح زیر ارائه می‌گردد:

فرضیه سوم: مشارکت‌های اجتماعی و اقتصادی اعضای تعاونی بر میزان و ارتقای بهره‌وری در تعاونی‌های مصرف مؤثر است.

فرضیه‌های تحقیق

فرضیه اول: تقویت بنیه مالی شرکت از سوی اعضای تعاونی‌ها و نهادهای مردمی و دولتی بر میزان و ارتقای بهره‌وری در تعاونی‌های مصرف مؤثر است.

فرضیه دوم: بکارگیری نیروهای آگاه و معتقد به فرهنگ تعاونی و کاردان بر ارتقای بهره‌وری در تعاونی‌های مصرف نقش دارد.

فرضیه سوم: مشارکت‌های اجتماعی و اقتصادی اعضای تعاونی‌ها بر میزان و ارتقای بهره‌وری در تعاونی‌های مصرف مؤثر است.

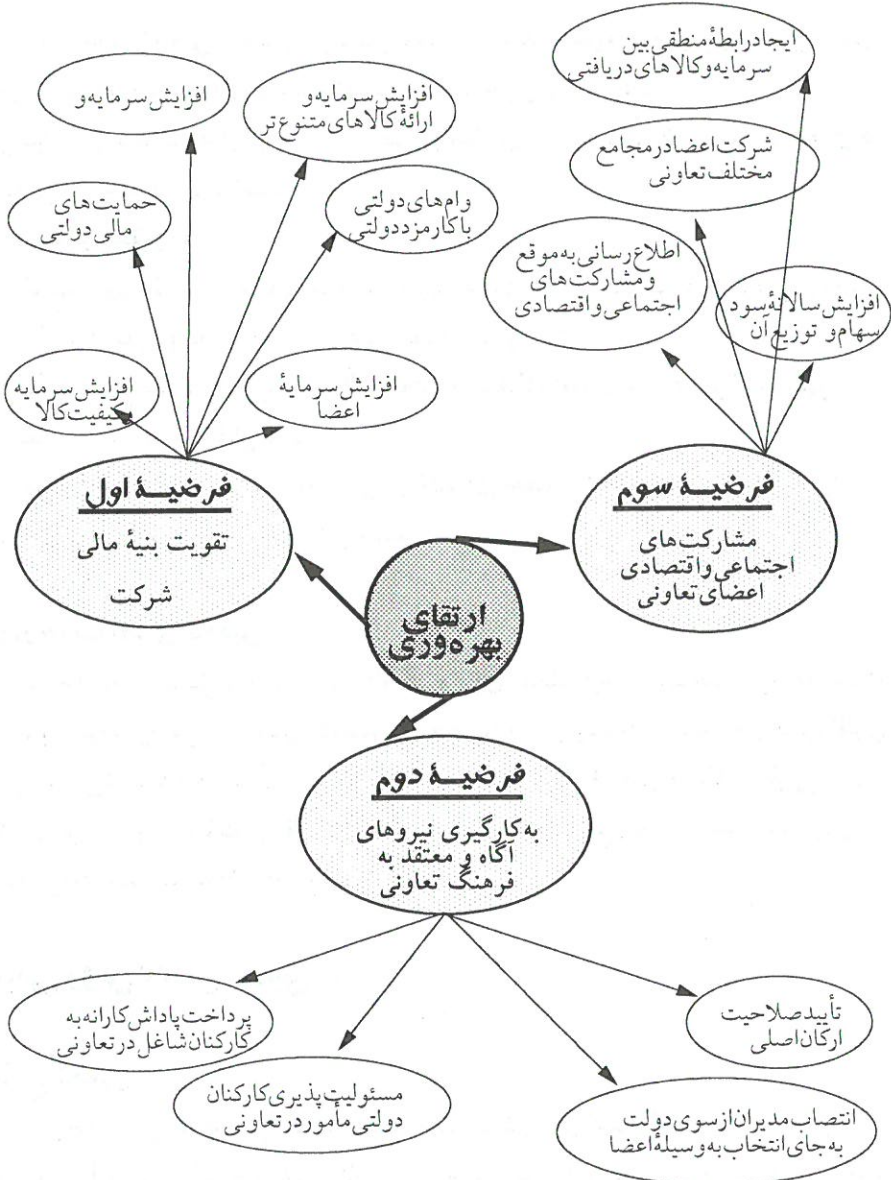
چارچوب نظری تحقیق

در خاتمه این فصل با توجه به دیدگاه‌های و آرای اندیشه‌گران و صاحب‌نظران در زمینه موضوع مورد بررسی و همچنین تحقیقات انجام شده در زمینه‌های مشابه، چارچوب نظری زیر ارائه می‌شود تا از طریق آن و به شیوه گرافیکی، رابطه بین متغیرهای مستقل و طیفی از آن‌ها که در هر یک از فرضیات در نظر گرفته شده است، با متغیر تابع، یعنی ارتقای بهره‌وری در تعاونی‌های مصرف، نشان داده شود.

مبانی روش‌شناسی تحقیق

طرح تحقیق

با توجه به این که پژوهش حاضر از نوع تحقیقات کاربردی است، لذا روش تحقیق مبتنی بر مطالعات آرشیوی و کتابخانه‌ای استنادی و همچنین مطالعات میدانی از طریق تهیه و تنظیم

پرسشنامه و استخراج نتایج آن است. به عبارت دیگر، در بخش اول، اسناد و مدارک معتبر و قابل دسترس در مراکز دانشگاهی و سازمان‌ها و نهادهای تعاونی و نظایر آن مورد بررسی و نتیجه‌گیری قرار گرفته و سوابق مربوط به نهضت تعاون و موضوع بهره‌وری در جهان و ایران و دیگر جنبه‌های نظری موضوع به استناد آن مدارک تهیه و تدوین گردیده است. در بخش دوم، با تهیه و تنظیم پرسشنامه شامل پرسش‌های مربوط به فرضیه‌ها و همچنین پرسش‌هایی که دسترسی به اطلاعات مورد نیاز در زمینه امکانات موجود و چگونگی و نحوه مدیریت و بهره‌وری تعاونی‌ها را مقدور سازد و با مراجعه به افراد نمونه منتخب در جامعه آماری مطالعات درباره موضوع تحقیق انجام شد. این پژوهش با روش پیمایشی و زمینه‌یابی با نظرسنجی صورت گرفته است و تکنیک اندازه‌گیری و ابزار جمع‌آوری اطلاعات به وسیله پرسشنامه تنظیم شده که قبلاً پایایی (reliability) و روایی (validity) آن کنترل گردیده که از طریق پاسخ‌های ارائه شده به پرسش‌های پرسشنامه، متغیرهای مستقل که در تنظیم فرضیات تحقیق مؤثر بر ارتقای بهره‌وری هستند مشخص گردیده است. ضمناً در این پژوهش کنترل معنی دار بودن فرضیه‌ها از طریق طیف یا گستره پنج‌ارزشی لیکرت مورد بررسی قرار گرفته است.

جامعه آماری و قلمرو زمانی و مکانی تحقیق

در این پژوهش جامعه آماری مورد بررسی کلیه اعضای هیئت علمی و مدیران غیرعلمی و رؤسای ادارات مختلف دانشگاه و کارشناسان عضو تعاونی مصرف دانشگاه علامه طباطبایی و تعدادی از ارکان اصلی تعاونی و مدیرعامل و منابع انسانی زیرمجموعه مدیرعامل در سال تحصیلی ۱۳۸۰-۸۱ بوده که به علت ماهیت فعالیت‌های دانشگاه‌ها در طبقات سه‌گانه اعضای هیئت علمی، مدیران غیرعلمی و رؤسای ادارت، و کارشناسان دانشگاه طبقه‌بندی شده‌اند که قاعدتاً دیدگاه‌های آنان درباره موضوع ارتقای بهره‌وری در تعاونی‌های مصرف با واریانس (پراکندگی و اختلاف) محدودی همراه بوده است. بنابراین قلمرو مکانی این پژوهش کلیه دانشکده‌ها و مراکز ستادی دانشگاه علامه طباطبایی و قلمرو زمانی در سال تحصیلی

۱۳۸۰-۸۱ بوده است.

روش نمونه‌گیری و حجم نمونه

روش نمونه‌گیری به صورت تصادفی با حجم یکصد نفر با در نظر گرفتن طبقات مورد بررسی در نمونه بوده که این تعداد (یکصد نفر) با استفاده از فرمول حجم نمونه از روش کوکران با رابطه یا معادله $n = \frac{Nt^2pq}{Nd^2 + t^2pq}$ (حجم نمونه) و در نظر گرفتن حداکثر واریانس صفات کیفی یعنی $(\frac{1}{4})$ و خطای برآورد $0/018$ و در سطح 0.5% یعنی میزان 95% اعتماد $t = 1/96$ به دست آمده است. این تعداد حجم نمونه در تحقیقات پیمایشی با توجه به حجم جامعه آماری کافی بوده و نتایج نیز قابل تعمیم به جامعه اصلی بوده‌اند. ضمناً روش انتخاب نمونه‌ها بدین ترتیب انجام گرفت که در ابتدا آخرین فهرست اسامی کلیه اعضای تعاونی مصرف دانشگاه از تعاونی دریافت گردید و سپس لیست اسامی آن عده از اعضای که در این پژوهش مورد نظر بوده‌اند، یعنی اعضای هیئت علمی و مدیران غیرعلمی و رؤسای ادارات مختلف دانشگاه و کارشناسان که عضو تعاونی بودند از لیست اسامی کلیه اعضا عضو تعاونی استخراج گردید که با توجه به آخرین آمار ارائه شده از سوی تعاونی ۴۱۰ نفر بود؛ سپس از میان این عده از اعضای جامعه آماری مورد بررسی به تصادف، تعداد یکصد نفر انتخاب گردیدند و نمونه آماری در نظر گرفته شدند. آنگاه با مراجعه حضوری محقق به افراد عضو نمونه، پرسشنامه آماده شده که مراحل تهیه و تنظیم آن و کنترل پایایی و روایی آن قبلاً مورد بررسی و تأیید قرار گرفته بود، در اختیار اعضای نمونه انتخابی قرار گرفت و چنانچه پرسشی از سوی ایشان در خصوص پرسش‌ها مطرح می‌گردید، شخصاً توسط محقق پاسخ لازم داده می‌شد تا پاسخ‌گویی به پرسش‌ها با اعتبار و دقت و شفافیت کافی همراه باشد.

روش جمع‌آوری اطلاعات (آمارگیری)

در این تحقیق پیمایشی، اطلاعات از طریق پرسشنامه همراه با پرسشگر با حضور محقق جمع‌آوری شده است و پرسشنامه‌ای که در این پژوهش مورد استفاده قرار گرفته، شامل ۲۴

پرسش است که از دو قسمت پرسش‌های مربوط به ویژگی‌های شخصیتی (۴ پرسش) و پرسش‌های هدف (بیست پرسش) تشکیل شده است. این تحقیق دارای خصلتی توصیفی و تحلیلی و تبیینی است.

تعاریف نظری و عملیاتی متغیرها و مقوله‌های مورد بررسی

تعریف نظری (conceptualization) در واقع صفات اصلی مفهوم را به‌طور نظری مشخص می‌کند و مبین برداشت محقق از مفهوم است، بنابراین راه را برای تعریف عملی، یعنی مراجعه به مصادیق آن مفهوم را هموار می‌سازد.

تعریف عملیاتی (operationalization) به معنی برقرار ساختن ارتباط بین مفهوم و مصداق آن واقعیت در دنیای عینی است. به عبارت دیگر، تعریف عملی، محقق را از مفهوم به مصداق می‌رساند و دستورالعمل اندازه‌گیری صفات اصلی مورد نظر در مفهوم را برای محقق روشن می‌سازد (عبداللهی، ۱۳۷).

در این پژوهش به برخی از تعاریف عملیاتی مفاهیم متغیرهایی که نیاز به تعریف دقیق دارند به شرح زیر پرداخته می‌شود.

در این پژوهش، تعریف عملیاتی متغیر وابسته (بهره‌وری) که با توجه به جدیدترین تعریف، از ترکیب دو واژه «کارایی» و «ثمربخشی» تشکیل شده است، بر اساس نظر پیتر دراگر که بهره‌وری را از ترکیب دو واژه «کارایی» به معنی انجام دادن کارها به نحو شایسته و مناسب و «ثمربخشی» به معنی انجام دادن کارهای شایسته یا مناسب می‌داند در نظر گرفته شد. این متغیر در سطح اسمی در دو مقوله بهره‌وری (ندارد - دارد) اندازه‌گیری شده است، به گونه‌ای که معدل نمرات کم‌تر از چهار از گویه‌های شماره ۷ و ۱۰ و ۱۱ و ۱۴ و ۱۶ و ۱۷ را که متغیر وابسته از ترکیب آن‌ها طراحی گردیده است، به «بهره‌وری ندارد» و معدل نمرات چهار و بالاتر را به عنوان «بهره‌وری دارد» در نظر گرفته‌ایم.

تکنیک‌های تجزیه و تحلیل داده‌ها؛ تجزیه و تحلیل توصیفی و تحلیلی و تبیینی؛ آزمون فرضیه‌ها

وسایل آماری مورد استفاده

در این پژوهش که از نوع کاربردی و به روش پیمایش با خصلت‌های توصیفی - تحلیلی و تبیینی انجام می‌پذیرد، برای تجزیه و تحلیل، نتایج به‌دست آمده از وسایل آماری زیر استفاده شده است:

در بخش توصیفی، از وسایل آماری مناسب از قبیل جداول توزیع فراوانی درصدی و نمودارهای مناسب درصدی و بالاخره شاخص‌های مهم آماری نظیر شاخص‌های مرکزی، میانگین حسابی، میانۀ و مُد یا نما) و شاخص‌های پراکندگی مانند (واریانس انحراف معیار و خطای استاندارد) استفاده گردید.

در بخش تحلیلی، از آزمون‌های فرض آماری مناسب نظیر آزمون زد (Z) برای مقایسه میانگین نمونه از میانگین فرضی جامعه با سطح اطمینان ۱٪ به بالا به‌منظور بررسی فرضیه‌های تحقیق و آزمون کای دو (χ^2) استفاده شده است. ضمناً در استفاده از وسایل آماری و استخراج نتایج در همه موارد به‌صورت دستی و در صورت نیاز در بعضی موارد از بسته نرم‌افزاری SPSS^(۱) رایانه استفاده شد.

سطح یا سطوح اندازه‌گیری مفاهیم و متغیرها

در این تحقیق، کلیه متغیرهای مورد بررسی در سطح ترتیبی، در پنج ارزش بسیار کم (۱)، کم (۲)، متوسط (۳)، زیاد (۴)، و بسیار زیاد (۵) که از طریق طیف یا گستره لیکرت به‌دست آمده است اندازه‌گیری می‌شدند.

سطح تحقیق و شکل فرضیه‌ها

این پژوهش در سطح خُرد انجام شده و در نتیجه تعریف و اندازه‌گیری کلیه مفاهیم یا متغیرهای مورد استفاده در فرضیه‌ها در سطح خُرد صورت پذیرفته و فرضیه‌ها از نظر شکل در هر دو طبقه‌بندی فرضیه‌های تحقیقی یا ایجابی که در این نوع فرضیه‌ها محقق وجود رابطه فرضی و موقتی را بین دو یا چند متغیر پیش‌بینی می‌نماید که بدان فرضیه H_1 گویند و همچنین فرضیه سلبی یا آماری یا صفر که در آن روی عدم تفاوت یا رابطه تأکید می‌شود، استفاده گردیده است.

تکنیک‌های تجزیه و تحلیل داده‌ها

همان‌گونه که قبلاً توضیح داده شد، چون نوع تحقیق کاربردی و روش تحقیق پیمایشی یا نظرسنجی و سطح تحقیق خُرد است، برای تجزیه و تحلیل داده‌ها و معنی بخشیدن به آن‌ها (تفسیر نتایج به دست آمده) که در هر پژوهش متدولوژیک این دو مرحله از وظایف علم آمار است و از این طریق، امکانات لازم جهت تجزیه و تحلیل و تفسیر نتایج به دست آمده آن‌هم براساس منطق اعداد و ارقام میسر می‌گردد، لذا برای تهیه و تنظیم جداول یک یا چندبُعدی لازم برای امر تجزیه و تحلیل و تفسیر به شرح زیر اقدام لازم معمول گردید.

الف) تجزیه و تحلیل جداول یک‌متغیره یا یک‌بُعدی مربوط به پرسش‌ها

برای این دسته از جداول که در بخش توصیفی تحقیق مورد استفاده قرار گرفت، جداول صعودی و درصدی تهیه و تنظیم گردید تا امکان مقایسه و کنترل انواع فراوانی‌ها به‌ویژه درصدهای آن‌ها را فراهم آورد؛ سپس نمودارهای مناسب از قبیل نمودارهای میله‌ای و خطی و در صورت لزوم هیستوگرام و پلی‌گن و تجمعی‌های درصدی رسم گردید و سرانجام به محاسبه شاخص‌های مهم آماری مرکزی و پراکندگی اقدام شد. بدیهی است فرآیند این چنین مطالعات توصیفی در خصوص با متغیرهای مستقل مورد بررسی زمینه مناسب جهت بررسی‌های

دقیق را فراهم خواهد آورد. در نتیجه ابتدائاً به تنظیم تعداد بیست و چهار جدول یک‌بُعدی خواهیم پرداخت.

ب) تجزیه و تحلیل تعمیمی جداول و آزمون فرضیه‌ها

باتوجه به فرضیات این پژوهش و به‌منظور کنترل نتایج به‌دست آمده از نمونه علمی و تعمیم آن به کل اعضای جامعه آماری و بررسی نوع و شدت رابطه بین متغیرهای مستقل با متغیرهای وابسته در فرضیات ابتدا به تعداد فرضیات تحقیق جداول لازم تهیه و تنظیم گردید و آن‌گاه از مباحث آمار استنباطی از جمله مبحث آزمون‌های فرض استفاده خواهیم نمود. در این بررسی و مطالعه علمی از شاخص‌های آماری پارامتریک و هم‌غیرپارامتریک استفاده خواهیم کرد.

ج) تجزیه و تحلیل تبیینی و آزمون فرضیه‌ها

در این قسمت از پژوهش، متغیر تابع میزان بهره‌وری در نظر گرفته می‌شود که شاخص اندازه‌گیری آن از طریق طیف معدل نمرات آن‌ها در دو مقوله یا دو ارزش بهره‌وری کم و زیاد یعنی در سطح اندازه‌گیری اسمی از ترکیب شش پرسش از پرسش‌های پژوهش که به ترتیب عبارتند از پرسش هفتم (آگاهی ارکان اصلی تعاونی از ارزش‌های فرهنگ تعاونی)، پرسش دهم (سطح تحصیلات ارکان اصلی تعاونی)، پرسش یازدهم (سوابق تجربی ارکان اصلی تعاونی)، پرسش دوازدهم (مسئولیت‌پذیری کارکنان دولت مأمور در تعاونی) پرسش شانزدهم (حذف یا کاهش مقررات بوروکراتیک در تعاونی) و پرسش هفدهم (نحوه برخورد ارکان اصلی تعاونی با اعضا) که تلفیق آن‌ها جنبه‌های کارایی و ثمربخشی را که یکی از تعاریف مهم بهره‌وری است تشکیل می‌دهد طراحی و ساخته می‌گردد؛ بدین ترتیب که معدل نمرات پاسخ‌های باگزینه زیاد و بسیار زیاد (ارزش‌های چهار و پنج در گزینه‌های هر پرسش) در پرسش‌های مذکور به‌عنوان بهبود یا ارتقای یا بهره‌وری بالا و معدل گزینه‌های کم‌تراز چهار در پرسش‌های مذکور به‌عنوان بهره‌وری محدود یا کم

تعیین می‌گردد. برای متغیرهای مستقل در هریک از سه فرضیه تحقیق نیز در مرحله تبیین به ترتیب بالا سازه یا متغیر مربوطه در سطح اندازه‌گیری اسمی در دو مقوله بالا و پایین طراحی و تنظیم خواهد شد.

برای قضاوت در سطح معنی‌دار بودن، تفاوت‌های فراوانی مشاهده شد. (Fo) از مورد انتظار (Fe) و به دنبال آن محاسبه میزان شدت توافق بین دو متغیر مستقل و تابع در ابتدا به تهیه و تنظیم جداول دو بُعدی (دو در دو) تراکوریک با متغیر مستقل در این جداول (Xi) به صورت دو گزینه پایین و بالا و متغیر تابع این جداول نیز در دو گزینه بهره‌وری پایین بالا اقدام شد و سپس به محاسبه مقدار کای اسکوار (χ^2) پرداخته شد چنانچه فرض H_1 در جداول دو بُعدی مربوطه در سطح ۰۱٪ آزمون یک طرفه مثبت تأیید گردید و به وجود توافق و همبستگی میان دو متغیر مورد بررسی پی برده شد، در این صورت چون هر دو متغیر مستقل و تابع در سطح اسمی اندازه‌گیری شده‌اند و کیفی هستند، با استفاده از فرمول‌های ضرایب توافق چوپروف، پیرسن یا کرامر، شدت توافق محاسبه گردید و درباره آن قضاوت شد.

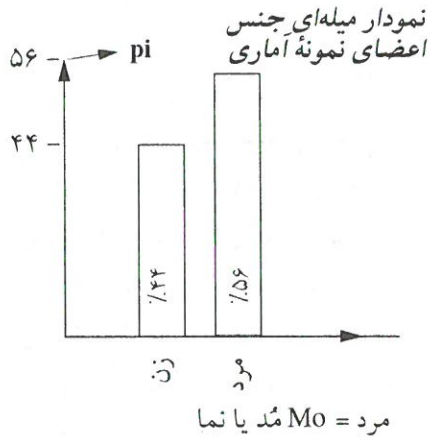
تجزیه و تحلیل آماری

باتوجه به آنکه روش جمع‌آوری اطلاعات با استفاده از تکنیک نمونه‌گیری صورت گرفته است و در نمونه‌گیری جهت تعمیم نتایج به دست آمده از نمونه به پارامترهای جامعه اصلی، معمولاً خطای ناشی از تصادف وجود دارد، لذا با به کارگیری میانی آمار احتمالات می‌توان از روی نتایج نمونه با درجه یا میزان اعتماد معینی، معمولاً ۹۵٪ به بالا در مورد پارامترهای جامعه اصلی که نمونه از درون آن جامعه انتخاب شده است حکم مشخصی را تعمیم و بیان نمود. بنابراین در این پژوهش به منظور آزمون فرضیه‌ها از مباحث آمار استنباطی یا استنتاجی مناسب استفاده شده است.

الف) جداول مربوط به پرسش‌های جمعیت‌شناختی و تجزیه و تحلیل آن‌ها

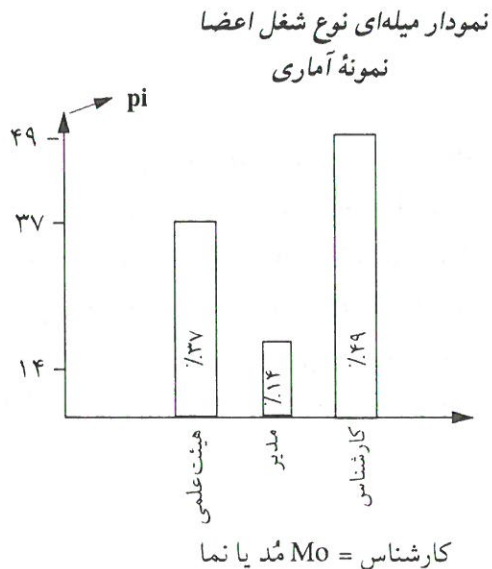
جدول شماره (I)
قانون توزیع جنس افراد نمونه آماری

جنس	فراوانی درصدی
(Xi)	Pi
زن (X _۱)	۴۴
مرد (X _۲)	۵۶
X	$\sum p_i = 100$

جدول شماره (II)
قانون توزیع نوع شغل اعضای نمونه آماری

شغل	فراوانی درصدی
(Xi)	Pi
هیئت علمی	۳۷
مدیران غیر عملی و رئیس ادارت	۱۴
کارشناس	۴۹
X	$\sum p_i = 100$

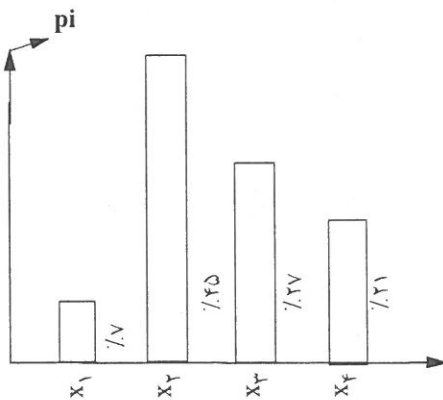

جدول شماره (III)

قانون توزیع مدرک تحصیلی اعضای
نمونه آماری

مدرک تحصیلی	فراوانی درصدی
(Xi)	Pi
$(x_1) =$ دیپلم	۷
$(x_2) =$ لیسانس	۴۵
$(x_3) =$ فوق لیسانس	۲۷
$(x_4) =$ دکترا	۲۱
	$\Sigma pi = 100$

نمودار میله‌ای مدرک تحصیلی
اعضای نمونه آماری

ایسانس = M_o مد یا نما

جدول شماره (IV)

جدول توزیع سابقه عضویت اعضای نمونه آماری در تعاونی مصرف دانشگاه

سابقه خدمت	فراوانی درصدی	نماینده طبقات				تجمعی کم تر از درصدی
CL_{xi}	Pi	Xi_c	$Xpixi_c$	Xi^2	$Pixi^2$	Pci
۱-۵	۹	۳	۲۷	۹	۸۱	۹
۶-۱۰	۲۱	۸	۱۶۸	۱۶	۱۴۸	۳۰
۱۱-۱۵	۱۷	۱۳	۲۲۱	۱۶۹	۳۷۵۷	۴۷
۱۶-۲۰	۳۷	۱۸	۶۶۶	۳۲۴	۱۱۹۸۸	۸۴
۲۱-۲۵	۱۶	۲۳	۳۶۸	۵۲۹	۸۳۳۶	۱۰۰
$C=۵$	$\sum pi=۱۰۰$	\otimes	$\sum pixi=۱۴۵۰$	\otimes	$\sum Fixi^2=۲۴۳۱۰$	\otimes

$$\text{میانگین حسابی} = \bar{X} = \frac{\sum pixi}{n} = \frac{۱۴۵۰}{۱۰۰} = (۱۴/۵)$$

$$\text{واریانس } V(X) = \frac{\sum Fixi^2 - \frac{(\sum Fixi)^2}{n}}{n} = \frac{۲۴۳۱۰ - \frac{۱۴۵۰ \times ۱۴۵۰}{۱۰۰}}{۱۰۰} = (۴۲/۷)$$

$$\text{انحراف معیار} = S = \sqrt{۴۲/۷} = (۶/۵)$$

$$\text{ضریب تغییرات} = CV = \frac{S}{\bar{X}} \times ۱۰۰ = \frac{۶/۵}{۱۴/۵} \times ۱۰۰ = (۴۴\%)$$

تجزیه و تحلیل ویژگی‌های شخصیتی متغیر کمی سابقه عضویت افراد نمونه آماری مربوط به پرسش شماره (IV) و سه متغیر کیفی جداول (I و II و III):

در بررسی نتایج مربوط به محاسبات جدول شماره (IV) در مورد با پرسش سابقه عضویت در تعاونی ملاحظه گردید که اولاً میانگین حسابی سابقه عضویت $\bar{X} = ۱۴/۵$ (سال) و ثانیاً مُد یا نما $Mo = ۱۸/۵$ سال و میانه $Md = ۱۶/۵$ سال و واریانس $V(X) = ۴۲/۷$ و انحراف معیار $S = ۶/۵$ سال و ضریب تغییرات $CV = ۰.۴۴\%$ است. ضمناً در جدول شماره (I) متغیر جنس مُد یا نما ($Mo = \text{مرد}$) و در جدول شماره (II) متغیر نوع شغل بیش‌ترین گروه کارشناس (کارشناس $= Md$) و در جدول شماره (III) مُد یا نما افراد لیسانس بوده‌اند.

ب) جداول مربوط به پرسش‌های پرسشنامه در فرضیه‌های سه‌گانه تحقیق و تجزیه و تحلیل آن‌ها و آزمون‌های آماری مربوط به پرسش‌های و فرضیه‌ها

جدول شماره (۱)

قانون توزیع فراوانی درصدی پرسش اول

افزایش سرمایه اعضا تا چه میزان بر ارتقای بهره‌وری در تعاونی مؤثر است؟

ارزش‌های متغیر		فراوانی درصدی	فراوانی کمی کمترازدرصدی			
Xi		Pi	Pci	Pixi	X ^۲ i	Pixi ^۲
بسیار کم	(۱)	۱	۱	۱	۱	۱
کم	(۲)	۱	۲	۲	۴	۸
متوسط	(۳)	۱۳	۱۵	۳۹	۹	۱۱۷
زیاد	(۴)	۶۴	۷۹	۲۵۶	۱۶	۱۰۲۴
بسیار زیاد	(۵)	۲۱	۱۰۰	۱۰۵	۲۵	۵۲۵
		$\Sigma pi = ۱۰۰$		$\Sigma pixi = ۴۰۵$		$\Sigma pixi^2 = ۱۶۷۵$

زیاد ۴ = Median = Md = میانہ = Mean = $\bar{X} = \frac{\sum p_{ixi}}{n} = ۴/۰$ = میانگین حسابی

زیاد ۴ = Mode = Md = مُد یا نما = انحراف معیار = $S = \sqrt{V(X)} = ۰/۶$

واریانس $V(X) = \frac{\sum p_{ixi}^2 - \frac{(\sum p_{ixi})^2}{n}}{n} = \frac{۱۶۸۳ - ۱۶۴۰/۲۵}{۱۰۰} = ۰/۴۳$

اشتباه معیار میانگین = $\frac{S}{\bar{X}} = \frac{S}{\sqrt{n}} = ۰/۰۶$

$Z = \frac{\bar{X} - \mu}{\frac{S}{\sqrt{n}}} = ۱۶/۴$

جدول شماره (۲)

قانون توزیع فراوانی درصدی پرسش دوم

اختصاص وام‌های دولتی با کارمزد محدود تا چه میزان باعث توسعه فعالیت تعاونی می‌شود؟

ارزش‌های متغیر Xi		فراوانی درصدی Pi	نتایج محاسبات
بسیار کم	(۱)	—	Md = ۴ = زیاد
کم	(۲)	—	Mo = ۴ = زیاد
متوسط	(۳)	۲۱	
زیاد	(۴)	۵۵	
بسیار زیاد	(۵)	۲۴	
		$\sum p_i = ۱۰۰$	

جدول شماره (۴)

قانون توزیع فراوانی درصدی پرشش چهارم
افزایش سرمایه و تقویت بنیه مالی تعاونی
تاچه میزان بر افزایش میزان فروش تعاونی
نقش دارد؟

جدول شماره (۳)
قانون توزیع فراوانی درصدی پرشش سوم
افزایش سرمایه و تقویت بنیه مالی تعاونی
تا چه اندازه در ارائه کالاهای متنوع تر
مؤثر است؟

نتایج محاسبات	فراوانی درصدی	ارزش‌های متغیر	نتایج محاسبات	فراوانی درصدی	ارزش‌های متغیر
	Pi	Xi		Pi	Xi
زیاد=۴	—	(۱) بسیار کم	زیاد=۴	—	(۱) بسیار کم
زیاد=۴	۱	(۲) کم	زیاد=۴	۱	(۲) کم
	۱۶	(۳) متوسط		۱۸	(۳) متوسط
	۲۳	(۴) زیاد		۵۹	(۴) زیاد
	۴۰	(۵) بسیار زیاد		۲۲	(۵) بسیار زیاد
	Spi=۱۰۰			Spi=۱۰۰	

جدول شماره (۶)

قانون توزیع فراوانی درصدی پرشش ششم
افزایش سرمایه تعاونی تا چه میزان در ارائه
خدمات بهتر و کاداهایی با کیفیت مناسب تر
نقش دارد؟

جدول شماره (۵)
قانون توزیع فراوانی درصدی پرشش پنجم
انواع حمایت‌های مالی دولتی از تعاونی از
قبیل واگذاری محل فروشگاه و پرداخت بخشی
از هزینه‌های آن تا چه میزان بر ارتقای
بهره‌وری در تعاونی نقش دارد؟

نتایج محاسبات	فراوانی درصدی	ارزش‌های متغیر	نتایج محاسبات	فراوانی درصدی	ارزش‌های متغیر
	Pi	Xi		Pi	Xi
زیاد=۴	—	(۱) بسیار کم	زیاد=۴	—	(۱) بسیار کم
زیاد=۴	۲	(۲) کم	زیاد=۴	۲	(۲) کم
	۹	(۳) متوسط		۲۲	(۳) متوسط
	۵۴	(۴) زیاد		۴۴	(۴) زیاد
	۳۵	(۵) بسیار زیاد		۳۲	(۵) بسیار زیاد
	$\Sigma pi=100$			$\Sigma pi=100$	
		Zc=۱۷/۱			Zc=۱۵/۷

جدول (الف) مربوط به آزمون کای دو (χ^2) فرضیه اول

Xi	Fo	Fe	(Fo - Fe) ²	$\frac{\sum (Fo - Fe)^2}{Fe}$
(۱) بسیار کم	۱	۱۰۰	(۱-۱۰۰) ² = ۹۸۰۱	$\frac{۹۸۰۱}{۱۰۰}$ = ۹۸/۰۱
(۲) کم	۶	۱۰۰	(۶-۱۰۰) ² = ۸۸۳۶	۸۸/۳۶
(۳) متوسط	۹۹	۱۰۰	(۹۹-۱۰۰) ² = ۱	۰/۰۱
(۴) زیاد	۲۳۲۰	۱۰۰	(۳۲۰-۱۰۰) ² = ۴۸۴	۴۸۴
(۵) بسیار زیاد	۱۷۴	۱۰۰	(۱۷۶-۱۰۰) ² = ۵۴۷۶	۵۴/۷۶
$\Sigma Fo =$	$\Sigma Fo = ۶۰۰$	$\Sigma Fe = ۶۰۰$		$\frac{\Sigma (Fo - Fe)^2}{Fe} = \chi^2 = ۷۲۵/۱۴$

$Fe = Pi \times ۶۰۰ = \frac{1}{6} \times ۶۰۰ = ۱۰۰$ فراوانی مورد انتظار در هر پنج ارزش

درآمد زادی $df = L - ۱ = ۵ - ۱ = ۴$

احتمال نسبت مورد انتظار در هر یک از پنج ارزش متغیر (Xi) $Pi = \frac{1}{6} \times ۶۰۰ = ۱۰۰$

$\chi^2_t (۴ و ۰/۰۱) = ۱۳/۲۸$

$\chi^2_c = ۷۲۵/۱۴ > \chi^2_t = ۱۳/۲۸$

بنابراین فرض H_0 رد و فرض H_1 تأیید می‌گردد.

آزمون خی دو یا کای اسکوار (χ^2) برای فرضیه اول

همانگونه که از محاسبات به عمل آمده از جدول (الف) مربوط به فرضیه اول تحقیق

ملاحظه می‌شود:

فرضیه اول: تقویت بنیه مالی شرکت از سوی اعضای تعاونی و نهادهای مردمی و دولتی در ارتقای بهره‌وری در تعاونی مؤثر است.

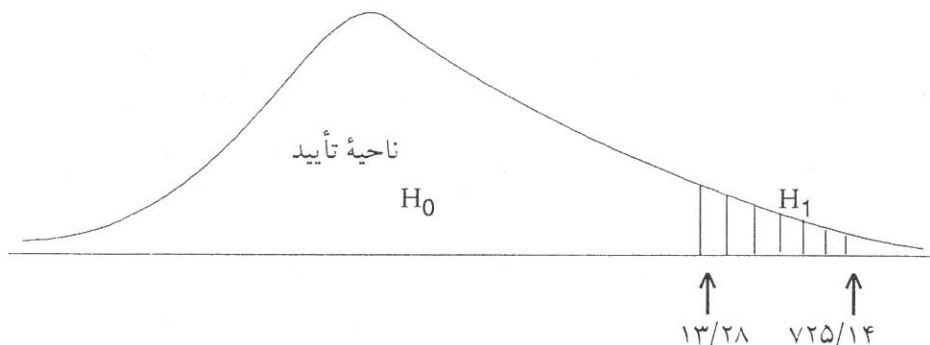
کای اسکوار محاسبه شده از کای اسکوار جدول χ^2_t در درجه آزادی $df = L - 1 = 5 - 1 = 4$ و در سطح $0/01$ یک سویه بسیار بزرگ‌تر است زیرا $\chi^2_c = 725/14 > \chi^2_t = 13/28$ است، لذا با توجه به طراحی فرضیه‌سازی دو فرض:

$$H_0 = \chi^2_c = \chi^2_t = 13/28 \qquad H_1 = \chi^2_c = 725/14$$

$$> \chi^2_t = 13/28$$

قضاوت می‌کنیم بین فراوانی‌های مشاهده شده و مورد انتظار تفاوت معنی‌داری وجود دارد. در نتیجه فرض یا فرضیه H_0 رد و فرض یا فرضیه محقق یعنی H_1 تأیید می‌گردد. زیرا دلیل کافی برای رد آن مشاهده نشده است. به عبارت دیگر فرضیه اول تحقیق یعنی:

تقویت بنیه مالی شرکت تعاونی از سوی اعضای تعاونی و نهادهای مردمی و دولتی در ارتقای بهره‌وری در تعاونی مؤثر است، با اعتبار بالایی تأیید گردید.

جدول شماره (۸)

قانون توزیع فراوانی درصدی پرسش هشتم
تأیید صلاحیت اخلاقی و فنی اعضای هیئت
مدیره و بازرسان توسط وزارت تعاون
تا چه میزان بر کارایی تعاونی نقش دارد؟

جدول شماره (۷)

قانون توزیع فراوانی درصدی پرسش هفتم
آگاهی هیئت مدیره و بازرسان، مدیرعامل
و کارکنان شاغل در تعاونی از ارزش‌های
فرهنگ تعاونی تا چه میزان بر کارایی تعاونی
مؤثر است؟

نتایج محاسبات		فراوانی درصدی	ارزش‌های متغیر	نتایج محاسبات		فراوانی درصدی	ارزش‌های متغیر
		Pi	Xi			Pi	Xi
بسیار زیاد Md=۵		-	(۱) بسیار کم	بسیار زیاد Md=۵		-	(۱) بسیار کم
بسیار زیاد Mo=۵		۳	(۲) کم	بسیار زیاد Mo=۵		۳	(۲) کم
		۱۲	(۳) متوسط			۱۲	(۳) متوسط
		۳۲	(۴) زیاد			۳۲	(۴) زیاد
		۵۳	(۵) بسیار زیاد			۵۳	(۵) بسیار زیاد
		Spi=۱۰۰				Spi=۱۰۰	

جدول شماره (۱۰)

قانون توزیع فراوانی درصدی پرسش دهم
سطح تحصیلات اعضای هیئت مدیره،
بازرسان، مدیرعامل و کارکنان شاغل در
تعاونی تا چه میزان بر کارایی و ارتقای
بهره‌وری مؤثر است؟

جدول شماره (۹)

قانون توزیع فراوانی درصدی پرسش نهم
انتصاب مدیرعامل از طرف وزارت تعاون
به جای انتخاب ایشان از سوی هیئت مدیره
تعاونی تا چه میزان بر اداره مطلوب و
مناسب امور تعاونی نقش دارد؟

نتایج محاسبات		فراوانی درصدی	ارزش‌های متغیر	نتایج محاسبات		فراوانی درصدی	ارزش‌های متغیر
		Pi	Xi			Pi	Xi
زیاد=۴ Md=۴		-	(۱) بسیار کم	زیاد=۴ Md=۳		۶	(۱) بسیار کم
زیاد=۴ MO=۴		۲	(۲) کم	متوسط=۳ Mo=۳		۱۷	(۲) کم
		۹	(۳) متوسط			۳۲	(۳) متوسط
		۴۶	(۴) زیاد			۳۰	(۴) زیاد
		۴۳	(۵) بسیار زیاد			۱۵	(۵) بسیار زیاد
		Spi=۱۰۰				Spi=۱۰۰	

جدول شماره (۱۲)

قانون توزیع فراوانی درصدی پرسش دوازدهم
مسئولیت‌پذیری کارکنان دولت مأمور به
خدمت در شرکت تعاونی تا چه اندازه است؟

جدول شماره (۱۱)

قانون توزیع فراوانی درصدی پرسش یازدهم
سوابق تجربی اعضای هیئت مدیره،
بازرسان، مدیرعامل و کارکنان شاغل در
تعاونی تا چه میزان بر ارتقای بهره‌وری نقش دارد؟

ارزش‌های متغیر Xi		فراوانی درصدی Pi	نتایج محاسبات	ارزش‌های متغیر Xi		فراوانی درصدی Pi	نتایج محاسبات
بسیار کم	(۱)	—	زیاد=۴= Md	بسیار کم	(۱)	۲	زیاد=۴= Md
کم	(۲)	۲	زیاد=۴= Mo	کم	(۲)	۹	زیاد=۴= Mo
متوسط	(۳)	۶		متوسط	(۳)	۳۱	
زیاد	(۴)	۵۴		زیاد	(۴)	۴۱	
بسیار زیاد	(۵)	۳۸		بسیار زیاد	(۵)	۱۷	
		$\Sigma pi = 100$				$\Sigma pi = 100$	

جدول شماره (۱۴)

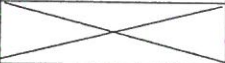
قانون توزیع فراوانی درصدی پرسش چهاردهم
گذراندن دوره‌های آموزشی مربوط به امور
تعاونی توسط اعضای هیئت مدیره، بازرسان،
مدیرعامل و کارکنان شاغل در تعاونی تا
چه اندازه بر کارایی آن‌ها مؤثر است؟

جدول شماره (۱۳)

قانون توزیع فراوانی درصدی پرسش سیزدهم
پرداخت پاداش کارانه تا چه میزان در
افزایش کارایی کارکنان تعاونی مؤثر است؟

ارزش‌های متغیر Xi		فراوانی درصدی Pi	نتایج محاسبات	ارزش‌های متغیر Xi		فراوانی درصدی Pi	نتایج محاسبات
بسیار کم	(۱)	—	زیاد=۴= Md	بسیار کم	(۱)	—	زیاد=۴= Md
کم	(۲)	۱	زیاد=۴= Mo	کم	(۲)	۱	زیاد=۴= Mo
متوسط	(۳)	۸		متوسط	(۳)	۱۶	
زیاد	(۴)	۵۷		زیاد	(۴)	۵۳	
بسیار زیاد	(۵)	۳۴		بسیار زیاد	(۵)	۳۰	
		$\Sigma pi = 100$				$\Sigma pi = 100$	

جدول (ب) مربوط به آزمون کای دو (χ^2) فرضیه دوم

Xi	Fo	Fe	(Fo - Fe) ²	$\frac{\sum (Fo - Fe)^2}{Fe}$
(۱)	۸	۱۳۳	(۸-۱۳۳) ^۲ = ۱۵۶۲۵	$\frac{۱۵۶۲۵}{۱۳۳} = ۱۱۷/۴۸$
(۲)	۴۳	۱۳۳	(۴۳-۱۳۳) ^۲ = ۸۱۰۰	$\frac{۸۱۰۰}{۱۳۳} = ۶۹/۹$
(۳)	۱۳۵	۱۳۳	(۱۳۵-۱۳۳) ^۲ = ۴	$\frac{۴}{۱۳۳} = ۰/۰۳$
(۴)	۳۵۱	۱۳۳	(۳۵۱-۱۳۳) ^۲ = ۴	$\frac{۴}{۱۳۳} = ۰/۰۳$
(۵)	۲۷۳	۱۳۴	(۲۷۳-۱۳۴) ^۲ = ۱۶۶۴۱	$\frac{۱۶۶۴۱}{۱۳۴} = ۱۲۴/۱۸$
$\Sigma Fo =$	$\Sigma Fo = ۸۰۰$	$\Sigma Fe = ۸۰۰$		$\frac{\sum (Fo-Fe)^2}{Fe} = \chi^2 = ۲۷۸/۶۲$

$$P_i = \frac{1}{6} \quad F_e = 1000 \times \frac{1}{6} = 133/3 \quad \text{درجه آزادی} \quad df = L - 1 = 5 - 1 = \boxed{4}$$

$$\chi^2_t = (4 \text{ و } 0/01) = 13/28 \quad \chi^2_c = 278/62 > \chi^2_t = 13/28$$

آزمون کای دو یا کای اسکوار (χ^2) برای فرضیه دوم:

همانگونه که از محاسبات به عمل آمده از جدول (ب) مربوط به فرضیه دوم تحقیق ملاحظه

می شود:

فرضیه دوم: به کارگیری نیروهای آگاه و معتقد به فرهنگ تعاونی و کاردان در ارتقای بهره‌وری در تعاونی مؤثر است.

کای اسکوار محاسبه شده (χ^2_c) از کای اسکوار جدول کای دو $\chi^2_t = 13/28$ در درجه آزادی $df = L - 1 = 5 - 1 = 4$ و در سطح $0/05$ یک سویه (مقدار بحرانی χ^2_t) که مساوی با $\chi^2_t = 13/28$ است به به مراتب بزرگ‌تر گردیده است:

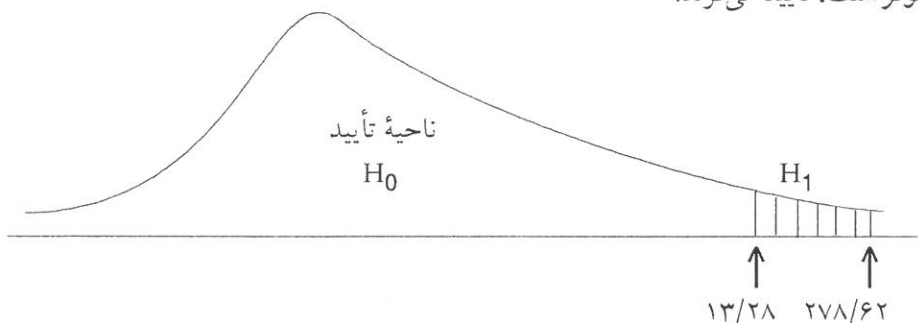
$$\chi^2_c = 278/62 > \chi^2_t = 13/28$$

لذا با نگرش به طراحی و فرضیه‌های دو فرض:

$$H_0 = \chi^2_c = \chi^2_t = 13/28$$

$$H_1 = \chi^2_c = 2778/62 > \chi^2_t = 13/28$$

قضاوت می‌کنم بین دو فراوانی مشاهده شده و مورد انتظار تفاوت معنی‌داری وجود دارد. در نتیجه فرض یا فرضیه H_0 رد و H_1 تأیید می‌گردد. به عبارت دیگر فرضیه دوم یعنی: به کارگیری نیروهای آگاه و معتقد به فرهنگ تعاونی و کاردان در ارتقای بهره‌وری تعاونی مؤثر است، تأیید می‌گردد.

جدول شماره (۱۵)

قانون توزیع فراوانی درصدی پرسش پانزدهم

افزایش سالانه سود سهام اعضای تعاونی و توزیع آن بین آن‌ها تا چه میزان بر مشارکت مالی (خرید سهام) بیش‌تر اعضا مؤثر است؟

ارزش‌های متغیر		فراوانی درصدی	فراوانی کمی کمتر از درصدی			
X_i	P_i	P_{ci}	P_{ixi}	X_i^2	P_{ixi}^2	
بسیار کم	(۱)	—	—	—	۱	—
کم	(۲)	۱	۱	۲	۴	۸
متوسط	(۳)	۷	۸	۲۱	۹	۶۳
زیاد	(۴)	۵۶	۶۴	۲۲۴	۱۶	۸۹۶
بسیار زیاد	(۵)	۳۶	۱۰۰	۱۸۰	۲۵	۹۰۰
		$\sum P_i = 100$		$\sum P_{ixi} = 429$		$\sum P_{ixi}^2 = 1867$

میانگین حسابی = Mean = $\bar{X} = \frac{\sum pixi}{n} = \left(\frac{4}{3}\right)$ میانه = Median = Md = (4 زیاد)

مُد یا نما = Mode = Md = $(4) = (زیاد)$ انحراف معیار = S = $\sqrt{V(X)} = \left(\frac{0.6}{6}\right)$

واریانس V(X) = $\frac{\sum pixi^2 - (\sum pixi)^2}{n} = \frac{1875 - 1840/1}{100} = \left(\frac{0.34}{6}\right)$

اشتباه معیار میانگین = S = $\frac{S}{\sqrt{n}} = \left(\frac{0.06}{6}\right)$ $Z_c = \frac{|\bar{X} - \mu|}{\frac{S}{\sqrt{n}}} = \left(\frac{21}{7}\right)$

جدول شماره (۱۶)

قانون توزیع فراوانی درصدی پرشش شانزدهم

کاهش و حذف مقررات بوروکراتیک تا چه میزان بر رضایت
خاطر و مشارکت اجتماعی اعضا در تعاونی مؤثر است؟

ارزش‌های متغیر Xi		فراوانی درصدی Pi	نتایج محاسبات
بسیار کم	(۱)	-	Md = 4 = زیاد
کم	(۲)	-	Mo = 4 = زیاد
متوسط	(۳)	۱۷	
زیاد	(۴)	۵۲	
بسیار زیاد	(۵)	۳۱	
		$\sum pi = 100$	

جدول شماره (۱۸)

قانون توزیع فراوانی درصدی پرسش هجدهم ایجاد رابطه منطقی بین میزان سرمایه عضو با میزان کالاهایی که می‌تواند از تعاونی دریافت نماید تا چه میزان بر مشارکت اقتصادی عضو مؤثر است؟

جدول شماره (۱۷)
قانون توزیع فراوانی درصدی پرسش هفدهم نحوه برخورد هیئت مدیره، بازرسان، مدیرعامل و کارکنان شاغل در تعاونی با اعضای تا چه اندازه بر میزان مشارکت آن‌ها در امور تعاونی نقش دارد؟

نتایج محاسبات		فراوانی درصدی	ارزش‌های متغیر	نتایج محاسبات		فراوانی درصدی	ارزش‌های متغیر
		Pi	Xi			Pi	Xi
زیاد=۴= Md		—	(۱) بسیار کم	زیاد=۴= Md		—	(۱) بسیار کم
زیاد=۴= Mo		۱	(۲) کم	زیاد=۴= Mo		۶	(۲) کم
		۳	(۳) متوسط			۲۸	(۳) متوسط
		۵۳	(۴) زیاد			۴۷	(۴) زیاد
		۴۳	(۵) بسیار زیاد			۱۹	(۵) بسیار زیاد
		$\Sigma pi = 100$				$\Sigma pi = 100$	

جدول شماره (۲۰)

قانون توزیع فراوانی درصدی پرسش بیستم اطلاع‌رسانی به موقع و مناسب درباره امور تعاونی تا چه میزان بر مشارکت‌های اجتماعی و اقتصادی اعضا نقش دارد؟

جدول شماره (۱۹)
قانون توزیع فراوانی درصدی پرسش نوزدهم شرکت اعضای تعاونی در مجامع مختلف تعاونی تا چه میزان بر مشارک اجتماعی آن‌ها در امور تعاونی دارد نقش دارد؟

نتایج محاسبات		فراوانی درصدی	ارزش‌های متغیر	نتایج محاسبات		فراوانی درصدی	ارزش‌های متغیر
		Pi	Xi			Pi	Xi
بسیار=۵= Md زیاد		—	(۱) بسیار کم	بسیار=۵= Md زیاد		—	(۱) بسیار کم
بسیار=۵= Mo زیاد		—	(۲) کم	بسیار=۵= Mo زیاد		—	(۲) کم
		۱۵	(۳) متوسط			۳	(۳) متوسط
		۴۴	(۴) زیاد			۴۳	(۴) زیاد
		۴۱	(۵) بسیار زیاد			۵۴	(۵) بسیار زیاد
		$\Sigma pi = 100$				$\Sigma pi = 100$	

جدول (ج) مربوط به آزمون کای دو (χ^2) فرضیه سوم

Xi	Fo	Fe	(Fo - Fe) ²	$\frac{\sum (Fo - Fe)^2}{Fe}$
(۱) بسیار کم	۰	۱۰۰	۱۰۰۰۰	$\frac{۱۰۰۰}{۱۰۰} = ۱۰۰$
(۲) کم	۶	۱۰۰	۸۸۳۶	۸۸/۳۶
(۳) متوسط	۷۳	۱۰۰	۷۲۹	۷/۲۹
(۴) زیاد	۲۹۶	۱۰۰	۳۸۴۱۶	۳۸۴/۱۶
(۵) بسیار زیاد	۲۲۵	۱۰۰	۱۵۶۲۵	۱۵۶/۲۵
$\Sigma Fo =$	$\Sigma Fo = ۶۰۰$	$\Sigma Fe = ۶۰۰$	X	$\frac{\sum (Fo - Fe)^2}{Fe} = \chi^2 = ۷۳۶/۰.۶$

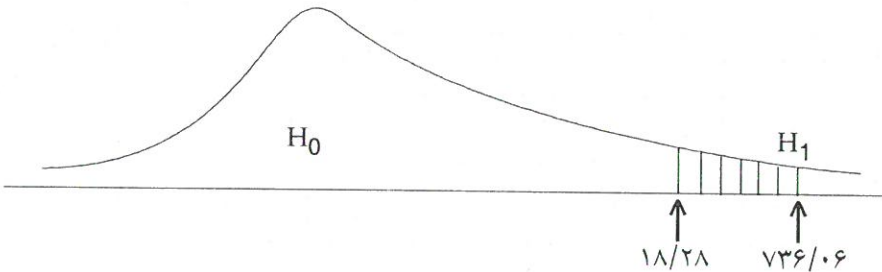
$$P_{xi} = \frac{1}{6} \quad Fe = P_{xi} \times 600 = \frac{1}{6} \times 600 = 100$$

$$\chi^2 t(4 \text{ و } 0.01) = 13/28 \quad \chi^2 c = 736/0.6 \quad \chi^2 t = 18/28$$

(Xi) احتمال نسبت مورد انتظار در هریک از پنج ارزش متغیر $P_i = \frac{1}{6} \times 600 = 100$

$$df = L - 1 = 5 - 1 = (4)$$

بنابراین فرض H_0 رد و فرض H_1 تأیید می شود.

آزمون کای دو یا کای اسکوار (χ^2) برای فرضیه سوم
مشارکت‌های اجتماعی و اقتصادی اعضای تعاونی در ارتقای بهره‌وری تعاونی مؤثر
است.

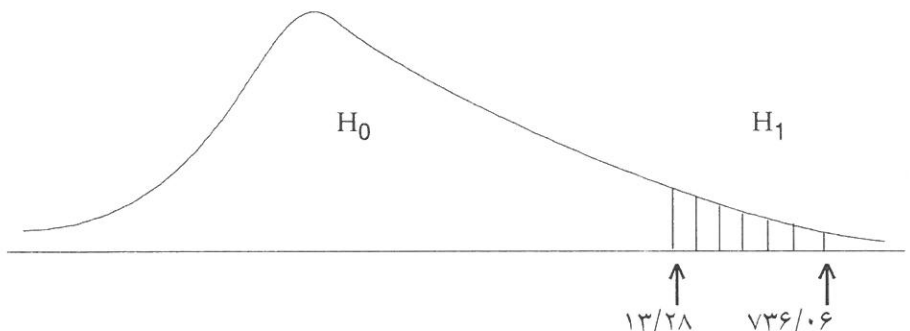
همان‌گونه که از محاسبات به عمل آمده از جدول (ج) مربوط به فرضیه سوم تحقیق
ملاحظه می‌شود:

کای اسکوار محاسبه شده (χ^2_c) از کای دو جدول (χ^2_t) در درجه آزادی $4 = 5 - 1 =$
 $df = L$ و در سطح 0.05 یک سویه که برابر با ($\chi^2_t = 13/28$) بزرگ‌تر گردیده است، زیرا
($\chi^2_c = 736/06 > \chi^2_t = 13/28$) لذا با توجه به طراحی فرضیه سازی دو فرض:

$$H_0 = \chi^2_c = \chi^2_t = 13/28 \quad H_1 = \chi^2_c = 736/06 > \chi^2_t = 13/28$$

قضایوت می‌کنم بین دو فراوانی مشاهده شده و مورد انتظار تفاوت معنی داری وجود دارد.
در نتیجه فرض H_0 رد و H_1 تأیید می‌گردد. به عبارت دیگر فرضیه سوم تحقیق یعنی:

مشارکت‌های اجتماعی و اقتصادی اعضای تعاونی در ارتقای بهره‌وری تعاونی مؤثر
است، تأیید می‌گردد.

جدول دوتبعی مربوط به تعیین فرضیه‌های تحقیق درباره رابطه بین متغیرهای مستقل در فرضیه‌ها با متغیر تابع (میزان بهره‌وری) در تعاونی‌های مصرف

فرضیه اول

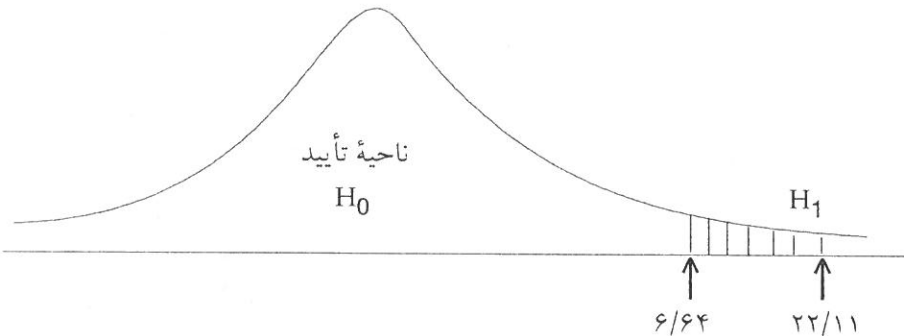
جدول شماره (I): رابطه بین میزان تقویت بنیه مالی تعاونی‌های مصرف با میزان بهره‌وری در تعاونی‌های مصرف

→	بهره‌وری بالا (ارتقای بهره‌وری) Y_2	بهره‌وری پایین (محدود) Y_1	$Y_i = X_i$ میزان تقویت بنیه مالی
$(a + b) = 34$	$(b) = 16$	$(a) = 18$	$X_1 =$ پایین
$(c + d) = 66$	$(d) = 58$	$(c) = 8$	$X_2 =$ بالا
$n = 100$	$(b + d) = 74$	$(a + c) = 26$	جمع

$$\chi^2 = \frac{(ad - bc)^2 N}{(a + b)(a + c)(c + d)(b + d)} = \frac{(18 \times 58 - 16 \times 8)^2 \times 100}{34 \times 26 \times 58 \times 74} = 22/11$$

$$\chi^2_c = \frac{839.5600}{3794128} = \boxed{22/11}$$

$$df = (R - 1)(C - 1) = (2 - 1)(2 - 1) = 1$$

باتوجه به رابطه زیر:

$$\chi^2_{(1)} = 6/64 < \chi^2_c = 22/11$$

نتیجه می‌گیریم که فرض H_1 تأیید می‌گردد، یعنی بین دو متغیر میزان تقویت بنیه مالی و میزان بهره‌وری در تعاونی‌های مصرف توافق و همبستگی وجود دارد که شدت آن به کمک فرمول ضریب توافق چوپروف به شرح زیر به دست می‌آید:

$$P_c = \sqrt{\frac{\chi^2}{n\sqrt{(R-1)(C-1)}}} = \sqrt{\frac{22}{100 \times 1}} = \sqrt{0/22} = \boxed{0/45}$$

فرضیه دوم

جدول شماره (II): رابطه بین میزان کاردانی و اعتقاد به فرهنگ تعاونی ارکان اصلی تعاونی

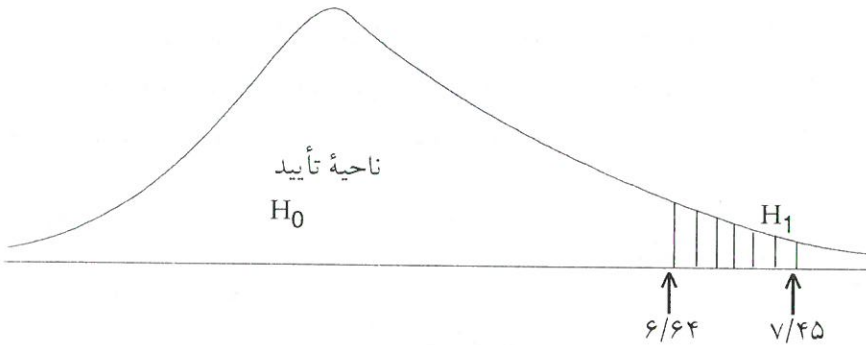
با میزان بهره‌وری در تعاونی‌های مصرف

←	بهره‌وری بالا (ارتقای بهره‌وری) Y_2	بهره‌وری پایین (محدود) Y_1	$Y_i =$ میزان بهره‌وری $X_i =$ میزان تقویت بنیه مالی
	$(a + b) = 25$	$(b) = 13$	$(a) = 12$
$(c + d) = 75$	$(d) = 60$	$(c) = 15$	$X_2 =$ کاردانی زیاد
$n = 100$	$(b + d) = 73$	$(a + c) = 27$	جمع

$$\chi^2 = \frac{(ad - bc)^2 N}{(a + b)(a + c)(c + d)(b + d)} = \frac{(12 \times 60 - 13 \times 15)^2 \times 100}{25 \times 75 \times 27 \times 73} = 7/45$$

$$\chi^2_c = \frac{27562500}{3794128} = \boxed{7/45}$$

$$(df = 1)$$

باتوجه به رابطه زیر:

$$\chi^2_c = 7/45 > \chi^2_{(1 \text{ و } 0/01)} = 6/64$$

نتیجه می‌گیریم که فرض H_0 رد و H_1 تأیید می‌گردد. به عبارت دیگر بین میزان کارایی ارکان اصلی تعاونی‌های مصرف با میزان بهره‌وری آن‌ها همبستگی و توافق وجود دارد. برای محاسبه شدت توافق در این مورد از فرمول ضریب توافق کرامر به شرح زیر یعنی:

$$P_V = \sqrt{\frac{\chi^2}{\text{Min } (C-1) \text{ or } (R-1)}} = \sqrt{\frac{7/45}{100 \times 1}} = \boxed{0/28}$$

به دست می‌آید.

فرضیه سوم

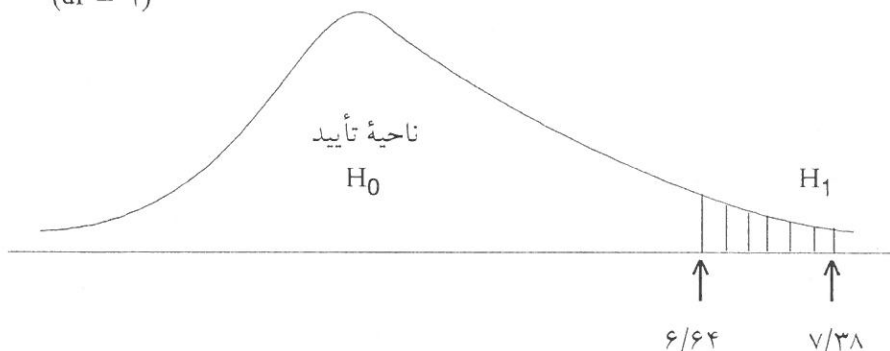
جدول شماره (III): رابطه بین میزان مشارکت‌های اقتصادی و اجتماعی اعضای تعاونی‌ها با میزان بهره‌وری در تعاونی‌های مصرف

ع	بهره‌وری بالا (ارتقای بهره‌وری) Y_2	بهره‌وری پایین (محدود) Y_1	$Y_i = X_i$ میزان تقویت بنیه مالی
$(a + b) = 36$	$(b) = 27$	$(a) = 19$	$X_1 =$ مشارکت‌های کم
$(c + d) = 64$	$(d) = 49$	$(c) = 15$	$X_2 =$ مشارکت‌های زیاد
$n = 100$	$(b + d) = 76$	$(a + c) = 34$	جمع

$$\chi^2 = \frac{(ad - bc)^2 N}{(a + b)(a + c)(c + d)(b + d)} = \frac{(19 \times 49 - 17 \times 15)^2 \times 100}{36 \times 34 \times 76 \times 36} = 7/38$$

$$\chi^2_c = \frac{45697600}{6188544} = \boxed{7/38}$$

$$(df = 1)$$

باتوجه به رابطه زیر:

$$\chi^2_c = 7/38 > \chi^2_t(1 و 0/01) = 6/66$$

نتیجه می‌گیریم که فرض H_1 تأیید و H_0 رد می‌گردد. و برای محاسبه ضریب توافق پیرسن

به شرح فرمول زیر به دست می‌آید:

$$P = \sqrt{\frac{\chi^2}{\chi^2 + n}} = \sqrt{\frac{7/38}{100 + 7/38}} = \boxed{0/25}$$

بنابراین، ملاحظه می‌شود بین میزان مشارکت‌های اقتصادی و اجتماعی اعضای تعاونی‌ها و میزان بهره‌وری تعاونی‌های مصرف همبستگی و توافق وجود دارد.

فصل چهارم

پیشنهاد‌های تحقیق

قبل از ورود به مبحث پیشنهاد‌های پژوهش حاضر یادآوری این نکته مهم را لازم می‌دانم که در طی سال‌هایی که اینجانب مسئولیت تدریس و آموزش برخی از دروس گرایش و رشته تعاون و رفاه اجتماعی را به عهده داشته‌ام و نیز ارتباط نزدیک آموزشی و پژوهشی که با نهادهای متولی بخش تعاون در کشور مانند سازمان مرکزی تعاون کشور، وزارت تعاون و زیرمجموعه‌های این وزارت (اداره کل تعاون استان تهران و ...) و بالاخره برخی از اتحادیه‌های سراسری تعاونی داشته‌ام، اغلب به هنگام بررسی و کاوش درباره مسائل و مشکلات و چالش‌های بخش تعاونی که در سمینارها و همایش‌های سراسری و گفتمان‌های تعاونی بدان پرداخته می‌شد، به اهمیت موضوع بهره‌وری تعاونی‌ها تأکید فراوان می‌گردید و راز پایداری و ماندگاری نهادهای تعاونی را در شرایط زمانی کنونی در مقوله‌های ارزشمندی مانند مشارکت

اجتماعی و اقتصادی مؤثر اعضا، انتخاب و بکارگیری نیروهای انسانی آگاه و فعال و علاقه‌مند به فرهنگ تعاون و تعاونی و نهادینه نمودن این فرهنگ در میان اعضا، به‌ویژه ارکان اصلی تعاونی‌ها، و توجه خاص به امر سرمایه‌گذاری بیش‌تر اعضا و بالاخره استفاده از مدیریت کارآمد جست‌وجو می‌نمودند. ضمناً متأسفانه درباره این راه و روش مردم‌سالار در بسیاری از مسئولان و آحاد جامعه و در پاره‌ای موارد اهل قلم و اندیشه، این انگاره و باور وجود داشت که چون تاکنون عملکرد این بخش مثبت نبوده است لذا ضرورت و علاقه‌ای برای حمایت و حفظ این بخش احساس نمی‌شود و بر این قضاوت تأکید می‌نمودند که دیدگاه طبقات تحصیل‌کرده جامعه نیز در باره موضوع تعاون و تعاونی و ارزش‌ها و هنجارهای آن و بنگاه‌های اجتماعی و اقتصادی تعاونی در مقایسه با سایر بنگاه‌های تجارتي مطلوب نیست، زیرا ارزش‌ها و هنجارهای این فرهنگ تنها جنبه شعارگونه دارد و در دنیای کنونی و واقعی این‌گونه ارزش‌ها (یکی برای همه، همه برای یکی) کارساز نیست و نتیجه آن‌که شرکت‌های تعاونی همانند بنگاه‌های کوچک اقتصادی نمی‌توانند در کاهش مشکلات مؤثر باشند و به‌همین دلیل نه تنها در حمایت از این بخش تلاشی به‌عمل نیاورده‌اند، بلکه عقیده داشته‌اند که اداره این‌گونه بنگاه‌های اجتماعی و اقتصادی نیازی به مدیریت علمی، و بکارگیری نیروهای آگاه و کارآمد و سرمایه‌گذاری قابل توجه ندارد. بنابراین اینجانب برای پاسخ به باورهای خود و ارائه پاسخ منطقی و به‌دور از تعصب به دیدگاه‌های مذکور برآن شدم که پژوهشی علمی که ان‌شاء... به‌دور از احساسات شخصی باشند در خصوص موضوع بهره‌وری و ارتقای آن در تعاونی‌های مصرف به‌عمل آورم که از طریق آن به بررسی دیدگاه‌های طبقات تحصیل‌کرده و دانشگاهی در پیوند با عواملی که در ارتقای بهره‌وری نقش دارند پرداخته شود، با این امید که نتایج حاصل از آن مورد استفاده متولیان بخش تعاونی و مراکز تحقیقاتی و علاقه‌مندان به اندیشه و فرهنگ تعاون و تعاونی قرار گیرد.

در این پژوهش، همان‌گونه که در فصل سوم ملاحظه گردید، ارتباط میان کلیه متغیرهای مستقل پرسش‌های تحقیق با ارتقای بهره‌وری با اعتبار بالایی تأیید گردید و علاوه بر آن هر سه فرضیه تحقیق نیز که از طریق طیف معدل پنج‌ارزشی لیکرت پرسش‌های تحقیق تهیه و تنظیم

گردیده بود، با اعتبار بالایی تأیید گردید و بالاخره نتایج حاصل از جداول دو بُعدی درباره رابطه میان متغیرهای مستقل در فرضیه‌ها با متغیر تابع میزان بهره‌وری نیز معنی‌دار بودن ارتباط و همبستگی و توافق میان متغیرهای موجود در هر سه جدول را در تعاونی‌های مصرف با اعتبار بالایی تأیید نمود.

ان‌شاء... نتایج حاصل از بررسی‌های علمی توصیفی، تحلیلی و تبیینی موضوع پژوهش، پاسخی علمی و منطقی برای همه علاقه‌مندان به کشف حقیقت و تولیدکنندگان علم باشد. ضمناً چون در فصل سوم گزارش نهایی تحقیق به تجزیه و تحلیل و تبیین نتایج حاصل پرداخته شده است، از تکرار آن در این قسمت خودداری می‌شود.

راه‌حل‌های پیشنهادی تحقیق

همان‌گونه که اشاره شد همکاری علمی و پژوهشی و نیز مواردی چند تجربی اینجانب در مورد کارکرد و کارآمدی برخی از شرکت‌های تعاونی مصرف‌کنندگان شناختی نسبی از کمبودها و تنگناها و چالش‌های این‌گونه بنگاه‌های اجتماعی و اقتصادی را برای این پژوهش فراهم نمود و زمینه و بستر فرضیه‌های این پژوهش را در جهت کشف و شناسایی عوامل مؤثر در میزان ارتقای بهره‌وری در تعاونی‌های مصرف را فراهم ساخت، به طوری که با توجه به نتایج به دست آمده از پژوهش حاضر دیدگاه‌های طبقات مختلف تحصیل کرده دانشگاهی مورد بررسی نیز بر آن فرضیه‌ها مهر تأیید نهادند. لذا با در نظر گرفتن نتایج حاصل از محاسبات آماری که در فصل سوم به صورت کامل بدان پرداخته شد، پیشنهادهای زیر در پیوند با هریک از سه فرضیه تحقیق ارائه می‌گردد.

الف - پیشنهادهای لازم در مورد فرضیه اول تحقیق

«تقویت بنیه مالی شرکت‌های تعاونی و ارتقای بهره‌وری در تعاونی‌های مصرف»

اگرچه همان‌گونه که در مبانی و اصول تعاون بر این اندیشه و تفکر تأکید شده که مشارکت فعال عضو نقش اصلی را داراست، ولی تقویت بنیه مالی شرکت‌های تعاونی مصرف از طریق

سرمایه‌گذاری بیش‌تر اعضا و کمک‌های مردمی و دولتی و غیره بدون تردید نقشی کلیدی در موفقیت پایدار و ارتقای بهره‌وری در تعاونی‌ها دارد زیرا در شرایط کنونی بنگاه‌هایی توان ماندگاری در رقابت، آن‌هم متأسفانه اغلب غیرسالم، را دارا هستند که به سلاح رقیب مسلح باشند و برای ورود به بازار عمده‌فروشی توانمندی مالی بالایی داشته باشد. لذا خرید تنها یک سهم توسط اعضا که معمولاً یکی از شرایط لازم برای عضویت در تعاونی‌هاست، کافی نیست و شایسته است که اعضا آگاهانه و داوطلبانه در امر سرمایه‌گذاری از طریق خرید سهام بیش‌تر و پس‌انداز در صندوق‌های تعاون و سایر نهادهای تعاونی اعتبار به تقویت بنیه مالی شرکت‌های تعاونی مصرف کمک نمایند. در این راستا دولت نیز که حافظ منافع گروه‌های عظیم مردم که اغلب در تعاونی‌ها متمرکزند، هست باید به حمایت‌های مختلف مالی و ارشادی خود مانند حذف دریافت مالیات از تعاونی‌ها، حذف سهم اطاق تعاون، اعطای وام‌های بدون بهره با کارمزد اندک، خرید سهام تعاونی و مشارکت مالی در سرمایه‌گذاری تعاونی (البته در صورتی که استقلال تعاونی‌ها را به مخاطره نیندازد، زیرا هرکجا که سرمایه برود، دخالت را به‌همراه می‌آورد) بیش‌از پیش همت‌گمارد. ضمناً نهادهای مردمی و بنگاه‌های خیریه نیز می‌توانند در این زمینه به تقویت بنیه مالی تعاونی‌ها کمک مؤثر نمایند و همچنین ارکان صلاحیت‌دار شرکت (مجمع عمومی، هیئت مدیره و بازرسان) می‌توانند با اتخاذ سیاست‌های معقول و مؤثر درصدی قابل توجه از سود سالیانه شرکت‌های تعاونی مصرف را قانوناً به منظور تقویت بنیه مالی شرکت تعاونی در حساب‌های اندوخته احتیاطی و اندوخته قانونی نگهداری نمایند. بدیهی است به منظور تشویق سرمایه‌گذاران لازم است سهمی از سود را بین اعضا به صورت نقدی یا کالا یا هر دو شیوه تقسیم نمایند تا عضو احساس کند که در یک فعالیت اقتصادی سالم و موفق شرکت کرده و در این صورت است که عضو از مشارکت مالی بیش‌تری در تعاونی استقبال می‌نماید. ضمناً افزایش سرمایه‌گذاری اعضا به منظور تقویت بنیه مالی شرکت، زمینه حضور فعالانه‌تر اعضا را در همه زمینه‌های اجتماعی و اقتصادی از آن جمله ارائه کالاهای متنوع‌تر و با کیفیت مطلوب‌تر که در پژوهش حاضر فرضیه‌های مربوط به پرسش‌های آن با اعتبار بالایی تأیید گردیده است، فراهم خواهد نمود.

ب - پیشنهاد لازم در مورد فرضیه دوم تحقیق

«به کارگیری نیروهای آگاه و معتقد به فرهنگ تعاونی»

همان‌گونه که در مقدمه این فصل اشاره شد، از نقاط ضعف و مشکلات جدی و همیشگی تعاونی‌های مصرف، عدم توجه به موضوع سازمان‌دهی و مدیریت علمی در تعاونی‌ها از جمله مدیریت کارآمدی بازرسان، هیئت مدیره و مدیرعامل و کارکنان شاغل در تعاونی و به‌طور خلاصه (ارکان اصلی تعاونی) است. با توجه به تفاوت‌های بنیادی در میان بنگاه‌های تعاونی که هدف از تشکیل آن‌ها رفع نیاز اولیه اعضا و به‌طور خلاصه انسانی نمودن اقتصاد است، و در مقایسه با سایر بنگاه‌های تجارتي که هدف از تشکیل آن‌ها کسب سود سرشار و اقتصادی نمودن انسان است و با نگرش به نتایج حاصل از بررسی دیدگاه‌های اعضای نمونه آماری پیشنهاد می‌شود:

۱- نظر به آن‌که با توجه به نتیجه تحقیق در فرضیه دوم، به کارگیری نیروهای آگاه و معتقد به فرهنگ تعاونی و کاردان موجبات ارتقای بهره‌وری در تعاونی‌ها را فراهم می‌نماید، بنابراین شایسته است ارکان صلاحیت‌دار تعاونی در استخدام و گزینش نیروهای شاغل در شرکت تعاونی به قابلیت‌های حرفه‌ای، تجربی، علمی و اقتصادی و تخصصی آن‌ها توجه خاص نمایند تا این نیروهای کارآمد و آگاه به امور بازرگانی و آشنا به فرهنگ و ارزش‌ها و هنجارهای تعاونی موجبات استقبال بیش‌تر اعضا را در استفاده از امکانات تعاونی فراهم آورند.

۲- با توجه به نتیجه پژوهش که سطح تحصیلات کارکنان شاغل در تعاونی و تجربه آن‌ها را در ارتقای بهره‌وری تأیید نموده است، لذا شایسته است اولاً به‌هنگام انتخاب هیئت مدیره (قوة مقننه)، بازرسان (قوة قضائیه) و مدیرعامل (قوة مجریه) که همگی از ارکان دموکراتیک تعاونی هستند و الگوهای رفتاری آن‌ها همراه با صلاحیت‌های اخلاقی و فکری ایشان به امر مهم دموکراسی در تعاونی‌ها کمک مؤثری خواهد کرد توجه خاص نمایند، و ثانیاً به توسعه امور بازرگانی و دادوستد و معامله بیش‌تر با شرکت و در نتیجه ماندگاری آن کمک مؤثر نمایند و ضمناً توجه به این امر مهم یعنی جلوگیری از دخالت واحدهای ستادی در واحدهای صفی عملاً امر کنترل و نظارت مناسب را که از وظایف اصلی مدیریت است و فرآیند آن ارتقای

بهره‌وری را در تعاونی به‌همراه خواهد آورد امکان‌پذیر نمایند.

۳- شرکت ارکان تعاونی و کارکنان شاغل در دوره‌های آموزشی تخصصی نظری و عملی، زمینه تلفیق پویای علم و تجربه و اندیشه و عمل را که فرآیند آن ارتقای بهره‌وری را به‌دنبال دارد، فراهم خواهد نمود.

۴- نتایج حاصل از برخی از پرسش‌های فرضیه دوم بر انتخاب مدیرعامل از سوی نهادهای دولتی در مواقع لزوم که تعاونی شناخت دقیقی از کارآمدی مدیرعامل انتخابی ندارد و جبران زحمات مدیران تعاونی و مأموران مسئولیت‌پذیر دولتی به‌وسیله مجمع عادی مهر تأیید می‌گذارد. بنابراین شایسته است تعاونی‌ها در این مورد نیز توجه خاصی به‌عمل آورند تا ارتقای بهره‌وری را شاهد باشند.

ج - پیشنهاد لازم مورد با فرضیه سوم تحقیق «مشارکت‌های اجتماعی و اقتصادی اعضا»

با توجه به این انگاره و باور که تقریباً همه اندیشه‌گران و فرهیختگان نهضت تعاونی بر آن تأکید و تأیید فراوان دارند که راز بقای تعاونی‌ها در مشارکت فعالانه و مؤثر اعضا آن‌ها در امور اجتماعی و اقتصادی تعاونی نهفته است و با توجه به تجربیات متعددی که اینجانب از عدم مشارکت اعضا تعاونی در امور و مسائل تعاونی دارم و با توجه به برخی از گزارش‌ها و مشاهدات نمایندگانی که از سوی ادارات کل تعاون استان‌های مختلف به‌منظور نظارت بر تشکیل قانونمند مجامع عمومی عادی - عادی به‌طور فوق‌العاده - مجامع عمومی فوق‌العاده به جلسات مجامع مذکور اعزام می‌شوند، می‌توان این‌گونه ادعا کرد که تقریباً به‌ندرت اولین جلسات مجامع مذکور به‌علت عدم حدنصاب لازم حضور اعضا برای تشکیل مجامع تعاونی تشکیل می‌گردد و نیز با توجه به نقش برجسته‌ای که مجامع مذکور در اخذ تصمیم، اجرای تصمیمات، نظارت و کنترل بر نحوه اجرای تصمیمات دارند، فرضیه سوم طراحی و تهیه و تنظیم گردید. نتایج حاصل از پرسش‌های پانزدهم تا بیستم تحقیق که تک‌تک پرسش‌های طیفی از هر شش پرسش فرضیه سوم با اعتبار بالایی تأیید نمود که مشارکت‌های اجتماعی و

اقتصادی در ارتقای بهره‌وری نقشی مؤثر و ماندگار دارند، لذا شایسته است:

۱- اعضا تعاونی‌های مصرف علاوه بر مشارکت‌های اقتصادی مانند خرید بیش‌تر از تعاونی و سرمایه‌گذاری بیش‌تر و سایر حمایت‌های اقتصادی از تعاونی لازم است به جنبه‌های اجتماعی موضوع مشارکت که زمینه‌ساز یکپارچگی، انسجام، اتحاد، همدردی و همدلی و هم‌درکی میان اعضا است، توجه خاص نمود و بر سرنوشت خود حاکمیت پیدا کرد و این چنین تلاشی، حاصلی چون خوداتکایی و خودیابی را که از اهداف اصلی تفکر و اندیشه تعاون و تعاونی است به‌همراه خواهد آورد که فرآیند این‌گونه مشارکت‌ها ارتقای بهره‌وری را موجب خواهد شد.

۲- نتایج حاصل از فرضیه سوم بر این پرسش تأیید می‌نماید که انتخاب روش‌های مناسب اطلاع‌رسانی به‌موقع درباره امور تعاونی زمینه مشارکت مؤثر و بیش‌تر اعضا را فراهم می‌نماید. مدیر تعاونی می‌تواند از نقش ارزنده سازمان غیررسمی در اطلاع‌رسانی به‌نحو مطلوب بهره‌مند گردد.

۳- توزیع سود - اگرچه مبلغ آن قابل توجه نیز نباشد - چون بنگاه تعاونی را سودآور معرفی می‌نماید امر مشارکت اقتصادی را موجب می‌گردد. بنابراین شایسته است مسئولان تعاونی در پایان دوره‌های مالی، گزارشی از عملکرد و سود و زیان و نحوه تقسیم سود را در اختیار اعضا قرار دهند تا بدین‌وسیله اطمینان اعضا را به تعاونی بالا ببرند و زمینه‌های مشارکت اقتصادی بیش‌تر اعضا را فراهم آورند.

۴- حذف مقررات دست‌وپاگیر و غیرلازم و انتخاب روش‌هایی از سوی ارکان اصلی تعاونی که رضامندی اعضای تعاونی را به‌همراه داشته باشد، موجبات مشارکت بیش‌تر اعضا را فراهم خواهد نمود و این‌گونه است که تعاونی از توانمندی‌های حمایتی، هدایتی و ارشادی لازم به‌منظور ارتقای بهره‌وری برخوردار خواهد شد.

محدودیت‌ها و مشکلات تحقیق

این پژوهش کاربردی و پیمایشی مانند اغلب پژوهش‌های اجتماعی مشابه در جریان اجرا

با محدودیت‌ها و مشکلاتی روبه‌رو گردید که خوشبختانه با تلاشی که به‌عمل آمد، اکثر آن‌ها برطرف گردید. از مهم‌ترین این‌گونه محدودیت‌ها و مشکلات می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

- ۱- پراکندگی مکانی جامعه آماری (دانشکده‌های مختلف و مراکز ستادی) مشکلاتی را در مرحله جمع‌آوری اطلاعات و تکمیل پرسشنامه‌ها از عناصر نمونه آماری فراهم آورد.
- ۲- مشکل دیگر، عدم استقبال برخی از عناصر نمونه آماری در تکمیل هم‌زمان پرسشنامه‌ها یا حضور محقق بود که خوشبختانه این مشکل با تلاشی که به‌عمل آمد و توضیحاتی که درباره موضوع داده شد، برطرف گردید.
- ۳- عدم دسترسی عناصر نمونه به علت پراکندگی آن‌ها در دانشکده‌ها و مراکز ستادی به‌طوری‌که محقق مجبور شد برای تکمیل پرسشنامه‌ها در برخی موارد با وجود هماهنگی قبلی، چندبار مراجعه حضوری داشته باشد.

در خاتمه یادآوری این مهم را لازم می‌دانم که با وجود همه مشکلات همکاران علمی و مدیران اداری و کارشناسان عضو نمونه با صرف وقت و دقت کافی در تکمیل پرسشنامه‌ها اینجانب را صمیمانه یاری نمودند که موجب تشکر است.

منابع

- اسلامی نسب، محمد. بررسی عوامل مؤثر بر ارتقای بهره‌وری در شرکت‌های تعاونی مصرف. تهران: اتحادیه سراسری تعاونی‌های مصرف کارکنان دولت، ۱۳۸۰ (اسکاد).
- بررسی نارسایی‌های شرکت تعاونی مصرف شهری. وزارت تعاون و امور روستاها.
- بروکونیکو، جوزف. مدیریت بهره‌وری. ترجمه محمدرضا ابراهیمی مهر. تهران: دفتر بین‌المللی کار (مؤسسه کار و تأمین اجتماعی)، اسفند ۱۳۷۲.
- تعاونی‌های مصرف کارکنان دولت سال‌های ۱۳۷۹ و ۱۳۸۰.
- توسعه بخش تعاونی در جمهوری اسلامی ایران. وزارت تعاون، ۱۳۵۷.
- سامادا، سابورو. اندازه‌گیری و تجزیه و تحلیل بهره‌وری در کشاورزی. ترجمه غلامرضا حیدری، جواد نیازی و ماهر فرهاد. تهران: مرکز مطالعات برنامه‌ریزی اقتصاد کشاورزی.

- شیرزادی، حسینعلی. جزوه اصول و اندیشه تعاونی‌ها. تهران: دانشکده علوم اجتماعی، ۱۳۷۸.
- شیرزادی، حسینعلی. پژوهشی درباره عوامل مرتبط با مشارکت اعضای تعاونی مصرف. ۱۳۷۵.
- طالب‌بیگی، فیروز. اندیشه تعاون و تجربیات تعاونی کشورهای در حال توسعه در ایران. تهران: مؤسسه آموزش و تحقیقات تعاونی.
- فوکه، زرژ. نگاهی به نهضت تعاونی. نشریه شماره ۳۲، سازمان مرکزی تعاون کشور، ۱۳۵۱.
- قوسی، غنی. نهضت تعاونی در کشورهای در حال توسعه. تهران: سازمان مرکزی تعاون، ۱۳۷۰.
- کشوری، بهمن. تاریخچه شرکت‌های تعاونی مصرف ایران. مجموعه مقالات سمینار ملی تعاونی‌های مصرف، تهران: سازمان مرکزی تعاون کشور، ۱۳۴۸.
- کلمین، موریس. مقدمه‌ای بر تعاون. ۱۳۴۶.
- ماهنامه تعاون. شماره ۶۷ سال ۱۳۷۶ و ۱۲۱ سال ۱۳۸۰.
- مستعانی، حسین. تعاون و گسترش عدالت اجتماعی. تهران: وزارت تعاون، ۱۳۵۷.
- مقدمه‌ای بر تعاون. تهران: سازمان مرکزی تعاون، ۱۳۵۱.
- مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی. بررسی نقش تعاونی‌های مصرف در توزیع کالا. ۱۳۷۰.
- نهاوندی، هوشنگ. اصول و مبانی تعاون. ۱۳۴۸.
- همیار. فصلنامه‌های شماره چهارم تا یازدهم، اتحادیه سراسری تعاونی‌های مصرف کارکنان دولت (اسکاد)، ۱۳۷۸ تا پاییز ۱۳۸۰.